11.8 Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

Групове порушення громадського порядку та масові заворушення: ст. 293–294 КК України

Нормативна основа: ст. 293–294 КК України. Чинна редакція КК України станом на 30 жовтня 2026 р. – від **18 вересня 2026 р.**

Ці склади необхідно чітко розмежовувати. В обох випадках ідеться про **колективну поведінку, що порушує громадський порядок**, однак ст. 294 характеризується значно вищим рівнем суспільної небезпечності та спеціально визначеними формами масового насильства і руйнування.

Основна формула:

групові дії → грубе порушення громадського порядку / істотне порушення роботи об'єктів → ст. 293;

масові заворушення + насильство / погроми / підпали / знищення майна / захоплення будівель / насильницьке виселення / озброєний опір владі → ст. 294.

Стаття 293 КК – групове порушення громадського порядку

Стаття 293 передбачає відповідальність за:

- **організацію групових дій**, що призвели до:
  - грубого порушення громадського порядку;
  - або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації;
- **активну участь у таких діях**.

Основна формула:

груповий характер + організація або активна участь + передбачений законом результат = ст. 293.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **громадський порядок**.

Додатково можуть порушуватися:

- нормальна робота транспорту;
- діяльність підприємств;
- діяльність установ;
- діяльність організацій;
- права та законні інтереси інших осіб.

Груповий характер

Стаття 293 передбачає саме **групові дії**.

Однак КК не встановлює для цієї статті конкретної мінімальної чисельності учасників на кшталт:

- «п’ять осіб»;
- «десять осіб»;
- «сто осіб».

Тому визначальними є не формальні цифри, а:

- спільність поведінки;
- узгоджений характер дій;
- фактичний вплив групи на громадський порядок.

Не слід ототожнювати поняття **«групові дії» за ст. 293** з формами співучасті, визначеними ст. 28 КК: це характеристика самого способу порушення громадського порядку.

Організація групових дій

Організація може полягати у:

- об’єднанні учасників;
- розробленні плану;
- визначенні місця і часу;
- розподілі функцій;
- координації поведінки;
- наданні вказівок;
- забезпеченні засобами, необхідними для групового порушення.

Організатор не обов’язково повинен особисто виконувати всі дії, що безпосередньо порушують громадський порядок.

Активна участь

Кримінально караною є не будь-яка присутність у натовпі чи групі, а саме **активна участь у відповідних діях**.

Необхідна фактична поведінка, якою особа:

- реалізує спільні групові дії;
- підтримує їх;
- безпосередньо сприяє порушенню громадського порядку чи роботи відповідного об’єкта.

Отже:

спостерігає поряд → недостатньо;

активно виконує групові дії → можлива ст. 293.

Грубе порушення громадського порядку

Поняття є **оціночним**.

Йдеться про істотне порушення нормального стану суспільного життя, яке за масштабом, тривалістю, інтенсивністю та наслідками виходить за межі незначного порушення порядку.

Можуть враховуватися:

- кількість учасників;
- місце;
- тривалість;
- блокування території;
- суттєве перешкоджання нормальній діяльності людей;
- необхідність втручання відповідних служб.

Сам факт проведення масового заходу або протесту **не означає кримінального правопорушення**.

Потрібно довести саме передбачений ст. 293 рівень порушення.

Суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації

Це альтернативний наслідок.

Може проявлятися у:

- фактичному припиненні роботи;
- істотному ускладненні діяльності;
- блокуванні руху;
- тривалому порушенні функціонування;
- неможливості виконувати основні функції.

Вирішальним є **суттєвість**, а не будь-яка короткочасна незручність.

Момент закінчення ст. 293

Стаття 293 передбачає необхідність настання одного з результатів:

- грубого порушення громадського порядку;
- або суттєвого порушення роботи відповідного об’єкта.

Тому для закінченого складу необхідний:

групові дії → відповідний результат → причинний зв’язок.

Суб’єктивна сторона

Вина – **умисна**.

Організатор усвідомлює характер організованих ним групових дій.

Активний учасник усвідомлює:

- груповий характер поведінки;
- її спрямованість на відповідне порушення,

і свідомо бере у ній активну участь.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16 років**.

Стаття 294 КК – масові заворушення

Частина 1 ст. 294 передбачає:

- **організацію масових заворушень**, що супроводжуються хоча б однією із передбачених законом небезпечних форм;
- **активну участь у таких заворушеннях**.

Закон називає такі форми:

- насильство над особою;
- погроми;
- підпали;
- знищення майна;
- захоплення будівель або споруд;
- насильницьке виселення громадян;
- опір представникам влади із застосуванням:
    - зброї;
    - інших предметів, використаних як зброя.

Основна формула:

масовість + активна колективна деструктивна поведінка + хоча б одна із форм ст. 294 = масові заворушення.

Масовість

Закон не встановлює конкретної кількості осіб, після якої групове порушення автоматично перетворюється на масові заворушення.

Тому критерій є **якісним, а не лише кількісним**.

Оцінюються:

- значна кількість учасників;
- масштаб подій;
- інтенсивність;
- неконтрольований або важко контрольований характер поведінки;
- поширення насильства чи руйнувань;
- загроза громадській безпеці.

Нормативне поняття масових заворушень, що використовується у сфері діяльності НГУ, також акцентує на **кількості, інтенсивності та рівні суспільної небезпеки** відповідних дій і потребі комплексного залучення сил безпеки для відновлення порядку. Це визначення не замінює ст. 294 КК, але допомагає розкрити зміст ознаки масовості.

Насильство над особою

Це одна із самостійних форм, якими можуть супроводжуватися масові заворушення.

Не потрібно, щоб **кожний учасник натовпу** особисто застосовував насильство.

Однак для відповідальності конкретної особи за **активну участь** необхідно встановити її свідому фактичну участь у масових заворушеннях.

Якщо конкретний учасник додатково вчиняє самостійний тяжкий злочин проти життя чи здоров'я, може постати питання про **кваліфікацію за сукупністю**.

Погроми

Погроми – це масові руйнівні дії, спрямовані, зокрема, на:

- приміщення;
- майно;
- торговельні чи інші об'єкти;
- транспорт;
- інші матеріальні об'єкти.

Їх характерною рисою є **масове деструктивне спрямування**, а не одиничне пошкодження речі.

Підпали і знищення майна

Для ст. 294 вони є способами прояву самих масових заворушень.

Не потрібно, щоб усі названі у статті дії були вчинені одночасно.

ККС ВС прямо наголосив: **достатньо однієї із передбачених ст. 294 форм поведінки**, якою супроводжуються масові заворушення.

Захоплення будівель або споруд

Йдеться про протиправне встановлення фактичного контролю над відповідним об'єктом у межах масових заворушень.

Верховний Суд підтвердив, що **активна участь у масових заворушеннях, які супроводжувалися лише захопленням будівлі**, сама по собі достатня для застосування ст. 294; не потрібно одночасно доводити насильство, погроми, підпали та всі інші перелічені у статті прояви.

Це важлива позиція для ЄДКІ: **перелік проявів масових заворушень альтернативний, а не сукупний.**

Насильницьке виселення громадян

Означає примусове видалення осіб:

- із житла;
- приміщень;
- іншого місця їх перебування

із застосуванням відповідного насильницького впливу в межах масових заворушень.

Опір представникам влади

Для конструкції ст. 294 закон вимагає спеціального способу такого опору:

із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя.

Отже, звичайне невиконання законної вимоги поліцейського саме по собі цієї форми масових заворушень не утворює.

Організація масових заворушень

Організація може включати:

- планування;
- мобілізацію учасників;
- координацію натовпу;
- розподіл завдань;
- визначення об'єктів нападу чи захоплення;
- забезпечення засобами;
- керування розвитком масових заворушень.

Організатор може відповідати за ст. 294 навіть тоді, коли сам особисто:

- не підпалював;
- не руйнував;
- не застосовував насильство,

якщо доведена саме **організація масових заворушень відповідного характеру**.

Активна участь у масових заворушеннях

Активна участь – це фактичне свідоме включення у дії натовпу, які становлять масові заворушення.

ККС ВС у справі, відображеній в огляді практики за липень 2020 р., підтвердив: участь у масових заворушеннях, що супроводжувалися **захопленням будівлі**, є самостійно достатньою формою об'єктивної сторони ст. 294.

Саме перебування у натовпі ≠ активна участь

Не можна автоматично визнавати учасником ст. 294 кожного, хто:

- перебував на площі;
- був на масовому заході;
- спостерігав за подіями.

Потрібно довести **активну поведінку та умисне приєднання до масових заворушень**.

Це особливо важливо з огляду на конституційне право на мирні зібрання: саме по собі перебування на протесті не є кримінально протиправним.

Момент закінчення

Для **організації** – коли організовані масові заворушення фактично набули ознак, передбачених ст. 294.

Для **активної участі** – з моменту фактичного активного приєднання особи до відповідних масових заворушень.

Не потрібно, щоб конкретний учасник особисто реалізував **усі** перелічені в диспозиції форми.

Частина 2 ст. 294

Кваліфікований склад має місце, якщо дії, передбачені ч. 1, **призвели до**:

- **загибелі людей**;
- або **інших тяжких наслідків**.

Необхідно встановити:

масові заворушення → відповідний тяжкий наслідок → причинний зв'язок.

Інші тяжкі наслідки

Це **оціночне поняття**.

При його встановленні можуть ураховуватися:

- масштаб тілесних ушкоджень;
- значне руйнування майна;
- тривале припинення роботи важливих об'єктів;
- інші наслідки, співмірні за тяжкістю з підвищеною суспільною небезпекою ч. 2.

Суб'єктивна сторона

Організація й активна участь у масових заворушеннях є **умисними**.

Особа повинна усвідомлювати:

- характер масових заворушень;
- їх насильницьку чи руйнівну спрямованість;
- власну роль у них.

Щодо тяжких наслідків психічне ставлення встановлюється окремо залежно від фактичних обставин.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16 років**.

Ст. 293 ⇹ ст. 294 – головне розмежування

Це центральна матриця питання.

Ознака	**Ст. 293**	**Ст. 294**
Характер поведінки	**групові дії**	**масові заворушення**
Основний об'єкт	громадський порядок	громадський порядок + підвищена загроза громадській безпеці

Масштаб	груповий	**масовий**
Насильство	не є обов'язковою ознакою	одна з типових конструктивних форм
Погроми	не є конструктивною ознакою	**прямо названі**
Підпали	не є конструктивною ознакою	**прямо названі**
Знищення майна	не визначає склад	**форма масових заворушень**
Захоплення будівель	не є типовою конструктивною ознакою	**прямо назване**
Збройний опір владі	не потрібний	**одна з форм**
Необхідний результат	грубе порушення порядку / суттєве порушення роботи	самі масові заворушення відповідного характеру
Загибель / тяжкі наслідки	не формують окремої ч. 2	**ч. 2 ст. 294**

Головний критерій – не просто кількість людей

Не можна використовувати спрощену формулу:

«мало людей = 293, багато = 294».

Кількість має значення, але головним є **якісний характер поведінки**.

Ст. 293:

група порушує нормальний громадський порядок або суттєво перешкоджає роботі певних об'єктів.

Ст. 294:

формується масовий деструктивний процес із проявами, прямо переліченими законом:

насильство / погроми / підпали / знищення майна / захоплення / насильницьке виселення / озброєний опір.

Приклад 293

Група осіб організовано перекриває роботу підприємства, блокує вхід і на тривалий час фактично припиняє його діяльність, але:

- немає погромів;
- насильства;
- підпалів;
- масових руйнувань;
- збройного опору.

За наявності інших ознак – **ст. 293**.

Приклад 294

Значний натовп:

- захоплює адміністративну будівлю;
- розбиває майно;
- підпалює транспорт;
- застосовує предмети як зброю проти представників влади.

Це типова модель **ст. 294**.

Причому за позицією ККС ВС навіть **одного** з передбачених ст. 294 проявів у межах масових заворушень достатньо; не потрібно доводити всі форми одночасно.

Ст. 293/294 ↔ хуліганство

Хуліганство за ст. 296 характеризується насамперед **мотивом явної неповаги до суспільства** та особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Для ст. 293–294 такий мотив **не є обов'язковим**.

Тому:

групова або масова дестабілізація громадського порядку → 293/294;

демонстративна зухвала поведінка з мотиву явної неповаги до суспільства → перевіряємо 296.

Ст. 294 ↔ окремі злочини проти особи та власності

У ході масових заворушень можуть бути вчинені:

- умисні вбивства;
- тяжкі тілесні ушкодження;
- розбої;
- умисні знищення майна;
- інші самостійні кримінальні правопорушення.

Стаття 294 не повинна автоматично «поглинати» будь-який самостійний злочин конкретного учасника.

Якщо особа в межах заворушень вчиняє діяння, яке утворює **самостійний склад, що не охоплюється повністю ст. 294**, необхідно перевіряти кваліфікацію за сукупністю.

Кваліфікаційний алгоритм

При групових порушеннях громадського порядку потрібно встановити:

- **Чи діє група осіб?**
  - ні → 293–294 можуть бути відсутні;
  - так → далі.
- **Який масштаб поведінки?**
  - групові узгоджені дії;
  - чи масовий деструктивний процес.
- **Який результат?**
  - грубе порушення громадського порядку;

    - суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації → орієнтир на 293.
- **Чи масові дії супроводжуються хоча б одним із таких проявів:**
    - насильство;
    - погром;
    - підпал;
    - знищення майна;
    - захоплення будівлі/споруди;
    - насильницьке виселення;
    - збройний опір владі?
    - так → перевіряємо 294.
- **Яка роль конкретної особи?**
    - організатор;
    - активний учасник;
    - лише присутній спостерігач.
- **Чи загинули люди або настали інші тяжкі наслідки?**
    - так → ч. 2 ст. 294.
- **Чи конкретний учасник додатково вчинив самостійний тяжкий злочин?**
    - перевіряємо сукупність.

Короткий підсумок

Стаття 293 КК охоплює організацію та активну участь у **групових діях**, наслідком яких стало **грубе порушення громадського порядку або суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації**.

Стаття 294 КК передбачає значно небезпечнішу модель – **масові заворушення**, що супроводжуються хоча б одним із прямо передбачених проявів: насильством, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель чи споруд, насильницьким виселенням або озброєним опором представникам влади.

ККС ВС сформулював важливе правило: **для ст. 294 не потрібно доводити всі перелічені форми одночасно**. Якщо масові заворушення, наприклад, супроводжувалися лише **захопленням будівлі**, активна участь у них уже може утворювати склад ст. 294.

Основна межа:

293 – групове порушення порядку без конструктивних ознак масових насильницько-руйнівних заворушень;

294 – масове деструктивне протистояння + хоча б одна із спеціально названих законом форм.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

група блокує/дезорганізує → 293;

маса людей + насильство/погром/підпал/захоплення/збройний опір → 294;

загибель людей або інші тяжкі наслідки → ч. 2 ст. 294.

Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку: ст. 295 КК України

Нормативна основа: ст. 295 КК України. Чинна редакція КК України – від 18 вересня 2026 р.

Стаття 295 КК встановлює відповідальність за:

- **публічні заклики** до:
  - погромів;
  - підпалів;
  - знищення майна;
  - захоплення будівель чи споруд;
  - насильницького виселення громадян, якщо такі дії загрожують громадському порядку;
- **розповсюдження матеріалів** такого змісту;
- **виготовлення або зберігання з метою розповсюдження** таких матеріалів.

Основна формула:

публічний заклик до прямо названої деструктивної поведінки → ст. 295;

матеріали з такими закликами + розповсюдження або виготовлення/зберігання для розповсюдження → також ст. 295.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **громадський порядок**, тобто такий стан суспільних відносин, за якого забезпечуються нормальне функціонування громадського життя, спокій людей, діяльність підприємств, установ та організацій.

Небезпека ст. 295 полягає в тому, що особа ще до фактичних погромів, підпалів або захоплень **формує чи поширює спонукання до дій, здатних дестабілізувати громадський порядок**.

Форми об'єктивної сторони

Стаття 295 передбачає кілька альтернативних форм:

публічні заклики;

розповсюдження матеріалів із такими закликами;

виготовлення матеріалів із метою їх розповсюдження;

зберігання матеріалів із метою їх розповсюдження.

Для кримінальної відповідальності достатньо однієї з цих форм.

Публічні заклики

Заклик – це звернення, спрямоване на спонукання інших осіб до певної поведінки.

За ст. 295 йдеться не просто про:

- схвалення;
- опис;

- обговорення;
- висловлення негативного ставлення до певної події,

а саме про **спонукання інших осіб учинити одну з дій, прямо названих у диспозиції**.

Наприклад, зміст звернення повинен фактично зводитися до спонукання:

- громити;
- підпалювати;
- знищувати майно;
- захоплювати будівлі чи споруди;
- насильницьки виселяти громадян.

Тому ключове питання:

чи містить висловлювання спонукання до дії, а не просто думку про неї?

Вичерпний характер дій, до яких закликають

Стаття 295 не криміналізує абстрактні заклики до будь-якого «порушення порядку».

Диспозиція прямо називає:

- **погроми**;
- **підпали**;
- **знищення майна**;
- **захоплення будівель чи споруд**;
- **насильницьке виселення громадян**.

Отже, для ст. 295 необхідно встановити, що зміст заклику спрямований саме на одну або кілька таких форм поведінки.

Публічність

Для першої форми ст. 295 **публічність є обов'язковою конструктивною ознакою**.

Публічним є заклик, який доводиться до відома **невизначеного або значного кола осіб** або здійснюється таким способом, який об'єктивно розрахований на його сприйняття багатьма особами.

Це може бути:

- виступ на мітингу чи зборах;
- звернення до натовпу;
- публікація в засобах масової інформації;
- відеозвернення;
- відкритий допис у соціальній мережі;
- публікація у відкритому Telegram-каналі чи іншому інформаційному ресурсі;
- поширення листівок чи плакатів.

Традиційне кримінально-правове тлумачення також пов'язує публічні заклики з усними чи письмовими зверненнями на зборах, мітингах, у місцях скупчення людей або через засоби масової комунікації.

Один адресат ⇹ публічний заклик

Звернення лише до **однієї конкретної особи** саме по собі зазвичай не має ознаки публічності.

У такій ситуації потрібно перевіряти, чи не йдеться про:

- **підбурювання** до конкретного кримінального правопорушення за ч. 4 ст. 27 КК;
- організацію відповідного злочину;
- іншу форму співучасті.

Отже:

«закликаю всіх захопити будівлю» → можливе ст. 295;

«ти завтра підпали цю будівлю» → насамперед перевіряємо підбурювання до конкретного злочину.

Погроми

Погроми – це деструктивні дії, що мають характер масового:

- руйнування;
- пошкодження;
- знищення майна;
- розорення приміщень чи інших об'єктів.

Поняття кореспондує з відповідною формою масових заворушень у ст. 294.

Але за ст. 295 погром **ще не повинен відбутися**: караним є вже публічний заклик до нього.

Підпали

Заклик повинен спрямовувати інших осіб на **умисне спричинення пожежі** відповідних об'єктів.

Не обов'язково, щоб у заклику містився:

- точний час;
- адреса;
- спосіб підпалу.

Важливим є достатньо визначений зміст спонукання до відповідної деструктивної поведінки.

Знищення майна

Йдеться про заклик до приведення майна у стан повної непридатності або фактичного припинення його існування чи можливості використання за призначенням.

Стаття 295 не потребує, щоб винний сам знищував майно.

Захоплення будівель чи споруд

Це заклик до протиправного встановлення фактичного контролю над:

- будівлею;
- спорудою,

всупереч волі законного власника, користувача або органу, який нею управляє.

Наприклад:

«усім зайти до адміністративної будівлі, витіснити охорону і не допустити посадових осіб усередину»

за відповідного контексту може мати ознаки заклику до захоплення будівлі.

Насильницьке виселення громадян

Йдеться про заклик до **примусового видалення громадян із житла, приміщень або певної території із застосуванням насильницького впливу**.

Саме насильницький характер відмежовує цю форму від правомірного виселення у встановленому законом порядку.

Матеріали із закликами

Стаття 295 криміналізує не тільки безпосередній публічний виступ.

Предметом відповідних дій можуть бути матеріали:

- тексти;
- листівки;
- плакати;
- відеозаписи;
- аудіозаписи;
- електронні публікації;
- інший інформаційний контент,

який містить заклики відповідного змісту.

Розповсюдження матеріалів

Розповсюдження означає **доведення матеріалів або їх змісту до інших осіб**.

Це може відбуватися шляхом:

- роздавання листівок;
- розміщення плакатів;
- надсилання матеріалів;
- публікації в Інтернеті;
- завантаження відео у відкритий доступ;
- іншого поширення.

Традиційне тлумачення ст. 295 визначає розповсюдження як передачу чи доведення будь-яким способом змісту таких матеріалів до відома інших осіб.

Виготовлення матеріалів

Виготовлення може охоплювати:

- написання тексту;
- створення відео;
- виготовлення оригінального плаката чи листівки;
- друкування;
- копіювання;
- тиражування;
- інше технічне відтворення.

Але для цієї форми обов'язкова **мета розповсюдження**.

Тому:

написав текст і зберігає його виключно для себе → саме по собі не утворює цієї форми ст. 295;

виготовив листівки, щоб роздати їх учасникам масового заходу → можлива ст. 295.

Зберігання матеріалів

Зберігання означає фактичне утримання матеріалів:

- у житлі;
- автомобілі;
- приміщенні;
- на цифровому носії;
- в іншому контрольованому місці.

Обов'язковою є спеціальна мета – **подальше розповсюдження**.

Сам факт наявності у людини чужого тексту з радикальними закликами без мети його поширювати **не утворює зберігання за ст. 295**.

Момент закінчення

Стаття 295 має **формальний склад**.

Кримінальне правопорушення закінчене з моменту вчинення однієї з передбачених дій:

- публічного проголошення відповідного заклику;
- розповсюдження матеріалу;
- виготовлення матеріалу з метою розповсюдження;
- зберігання його з такою метою.

Не потрібно, щоб особи, до яких звертався винний:

- погодилися;
- почали діяти;
- здійснили погром;
- вчинили підпал;

- захопили будівлю.

Тому:

публічний заклик уже прозвучав → ст. 295 може бути закінченою, навіть якщо ніхто його не підтримав.

Чи повинні реально настати масові заворушення?

Ні.

Це принципова відмінність ст. 295 від ст. 294.

Стаття 295 спрямована на **інформаційне спонукання до небезпечної поведінки**.

Стаття 294 – на **фактичне здійснення масових заворушень**.

Формула:

закликає до погромів → 295;

погроми фактично відбуваються у межах масових заворушень → 294.

Ст. 295 ↔ ст. 294

Ознака	**Ст. 295**	**Ст. 294**
Основна поведінка	**заклик / інформаційне поширення**	**фактичні масові заворушення**
Погроми	до них закликають	фактично здійснюються
Підпали	до них закликають	здійснюються
Захоплення будівель	до нього закликають	фактично здійснюється
Насильство	не потрібне	може бути конструктивним проявом
Настання заворушень	**не потрібне**	**обов'язкове**
Момент закінчення	із самого заклику/дії з матеріалами	із фактичного виникнення відповідних заворушень

Якщо після заклику масові заворушення реально почалися

Сам факт того, що після публічного заклику інші особи реально вчинили масові заворушення, **не означає автоматичного перетворення ст. 295 на ст. 294**.

Необхідно встановити роль винного.

Якщо він:

- лише публічно закликав → вихідним складом є ст. 295;
- організував масові заворушення → можлива відповідальність як організатора за ст. 294;
- активно приєднався до них → перевіряється ст. 294.

Кваліфікація залежить від сукупності фактичних дій і правил співучасті.

Ст. 295 ↔ підбурювання

Підбурювач за ч. 4 ст. 27 КК схиляє **іншого співучасника до вчинення конкретного кримінального правопорушення**.

Ст. 295 має самостійний інформаційний склад, орієнтований на **публічне спонукання** до визначених законом дій.

Ознака	**Ст. 295**	**Підбурювання – ст. 27**
Адресат	невизначене/широке коло	**конкретний співучасник**
Публічність	**обов'язкова для заклику**	не потрібна
Предмет спонукання	спеціальні дії ст. 295	конкретне кримінальне правопорушення
Самостійний склад	**так**	форма співучасті

Основна формула:

«усі йдіть громити будівлю» → 295;

«ти підпали конкретний автомобіль» → перевіряємо ч. 4 ст. 27 + відповідну статтю Особливої частини.

Ст. 295 ↔ ст. 258-2

В обох статтях є **публічні заклики**, але різний їх зміст.

Ст. 295:

заклики до:

- погромів;
- підпалів;
- знищення майна;
- захоплення будівель/споруд;
- насильницького виселення громадян,

що загрожують громадському порядку.

Ст. 258-2:

публічні заклики саме до **вчинення терористичного акту**.

Тому вирішальним є **зміст того, до чого спонукають**.

Наприклад:

«підпаліть адміністративні будівлі» як заклик до масових деструктивних дій → перевіряємо 295;

«здійснюйте вибухи для залякування населення» → 258-2.

Ст. 295 ↔ ст. 109, 110

Необхідно також пам'ятати про спеціальні склади злочинів проти основ національної безпеки.

Якщо зміст публічного заклику спрямований на:

- **насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади** → ст. 109;
- **зміну меж території чи державного кордону України** → ст. 110,

застосовуються відповідні спеціальні норми, а не ст. 295 лише через те, що заклик потенційно порушує громадський порядок. Чинний КК прямо передбачає публічні заклики у складах ст. 109 і 110.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Особа усвідомлює:

- зміст свого звернення;
- його публічний характер;
- деструктивний характер дій, до яких вона закликає,

і бажає здійснити відповідний заклик або поширити матеріали.

Для:

- **виготовлення**;
- **зберігання**

обов'язковою є спеціальна **мета розповсюдження**.

Мотив може бути різним і не є конструктивною ознакою ст. 295.

Суб'єкт

Суб'єкт – **фізична осудна особа, яка досягла 16 років**.

Стаття 295 не входить до переліку ч. 2 ст. 22 КК щодо відповідальності з 14 років.

Кваліфікаційний алгоритм

При висловлюванні або інформаційному матеріалі необхідно встановити:

- **Чи є спонукання до конкретної поведінки?**
  - проста оцінка або думка → недостатньо;
  - заклик діяти → далі.
- **До чого саме закликають?**
  - погром;
  - підпал;
  - знищення майна;
  - захоплення будівлі/споруди;
  - насильницьке виселення → можлива ст. 295.
- **Чи має заклик публічний характер?**
  - звернення до невизначеного/широкого кола → так;
  - індивідуальне схиляння конкретного виконавця → перевіряємо підбурювання.

- **Чи йдеться не про усний заклик, а про матеріали?**
    - розповсюдження → ст. 295;
    - виготовлення/зберігання → потрібно встановити **мету розповсюдження**.
- **Чи реально відбулися дії, до яких закликали?**
    - для закінчення ст. 295 це **не потрібно**.
- **Чи особа додатково організувала або активно брала участь у масових заворушеннях?**
    - перевіряємо ст. 294.
- **Чи заклик має спеціальну іншу спрямованість?**
    - терористичний акт → 258-2;
    - повалення конституційного ладу → 109;
    - зміна території України → 110.

Короткий підсумок

Стаття 295 КК – самостійний формальний склад інформаційного характеру. Вона охоплює публічні заклики до **погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян**, а також відповідні дії з матеріалами такого змісту.

Публічність є обов'язковою для форми безпосереднього заклику: звернення повинно бути розраховане на сприйняття невизначеним або ширшим колом осіб.

Фактичне вчинення погрому, підпалу чи захоплення не потрібне. Склад закінчений уже з моменту публічного заклику або вчинення іншої передбаченої ст. 295 дії.

Для **виготовлення та зберігання матеріалів** обов'язково встановлюється **мета їх розповсюдження**.

Головне розмежування:

295 – закликає до деструктивних дій;

294 – масові заворушення вже фактично відбуваються;

ч. 4 ст. 27 + конкретний злочин – схиляє конкретного співучасника;

258-2 – закликає саме до терористичного акту.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

публічно закликає громити / палити / знищувати / захоплювати / насильницьки виселяти → 295;

для закінчення не потрібно, щоб хтось послухався;

виготовив або зберігає відповідні матеріали → потрібна мета розповсюдження.

Хуліганство: мотив явної неповаги до суспільства, особлива зухвалість, винятковий цинізм та кваліфікуючі ознаки

Нормативна основа: ст. 296 КК України. Чинна редакція КК України – від **18 вересня 2026 р.**

Стаття 296 КК визначає хуліганство як **грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом**.

Основна формула:

грубе порушення громадського порядку + мотив явної неповаги до суспільства + особлива зухвалість або винятковий цинізм = хуліганство.

Саме **одночасне поєднання об'єктивних і суб'єктивних ознак** є обов'язковим. ККС ВС прямо підкреслює: грубе порушення порядку саме по собі ще не означає хуліганства, якщо не доведений мотив явної неповаги до суспільства.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **громадський порядок**.

Додатковими об'єктами залежно від конкретної поведінки можуть бути:

- здоров'я людини;
- честь і гідність;
- власність;
- нормальна діяльність підприємств, установ, організацій;
- громадський спокій.

Головна спрямованість хуліганства – не заподіяти шкоду конкретному потерпілому як такому, а **демонстративно протиставити себе суспільству і загальноприйнятим правилам поведінки**. Саме на цьому акцентує ККС ВС.

Грубе порушення громадського порядку

Не будь-яке порушення правил поведінки є хуліганством.

Порушення повинно бути **грубим**.

При оцінці враховуються, зокрема:

- місце вчинення;
- кількість осіб, яких торкнулися дії;
- тривалість;
- інтенсивність;
- кількість потерпілих;
- масштаби дезорганізації;
- вплив на нормальне життя інших осіб;
- порушення роботи установ, транспорту тощо.

ККС ВС зазначає, що грубість порушення оцінюється з урахуванням **кількості учасників, території, кількості потерпілих, тривалості та інших обставин**.

Отже:

дрібний конфлікт ≠ автоматично хуліганство.

Мотив явної неповаги до суспільства

Це **центральна суб'єктивна ознака** ст. 296.

Явна неповага до суспільства – прагнення:

- демонстративно знехтувати загальноприйнятими правилами;
- протиставити себе іншим;
- показати свою зверхність або винятковість;
- самоствердитися через приниження інших;
- продемонструвати байдужість до норм поведінки та прав інших осіб.

ККС ВС характеризує такий мотив як прагнення **показати зневагу до правил поведінки, самоствердитися за рахунок інших та протиставити себе суспільству**.

«Явна» неповага

Неповага повинна бути **очевидною, безсумнівною**.

Тобто поведінка має демонстративно показувати, що особа:

- ігнорує встановлені суспільні правила;
- не рахується з присутніми;
- свідомо ставить власну сваволю вище від інтересів оточення.

ККС ВС підкреслював, що така неповага має бути очевидною і для самого винного, і для оточуючих.

Особистий мотив ⇔ хуліганський мотив

Це головна межа між ст. 296 та злочинами проти особи.

Якщо насильство спричинене:

- ревнощами;
- помстою;
- тривалим особистим конфліктом;
- борговими відносинами;
- сімейною сваркою;
- іншою конкретною особистою причиною,

то вихідним орієнтиром є **злочин проти особи**, а не хуліганство.

ККС ВС у справі № 127/30388/19 погодився з відсутністю складу хуліганства, коли тілесні ушкодження були заподіяні родичу під час приватного конфлікту, мотивованого особистими відносинами.

Однак сам факт попереднього знайомства або навіть неприязних відносин **не автоматично виключає хуліганський мотив**. Потрібно оцінювати, що фактично домінувало в поведінці особи.

Нікчемний привід

Типовою для хуліганства є поведінка:

- без реального приводу;
- через незначний, очевидно непропорційний привід;
- із використанням незначної події лише як формального приводу для демонстративної агресії.

Наприклад:

незначне зауваження → надмірне демонстративне насильство щодо сторонніх осіб.

Такий «нікчемний привід» може свідчити саме про **мотив явної неповаги до суспільства**.

Особлива зухвалість

Одна з двох альтернативних обов'язкових характеристик об'єктивної сторони.

Хуліганство має супроводжуватися:

або особливою зухвалістю,

або винятковим цинізмом.

ККС ВС відносить до проявів особливої зухвалості, зокрема:

- насильство;
- бійку;
- бешкетування;
- знищення чи пошкодження майна;
- тривале порушення спокою громадян;
- зрив масового заходу;
- тимчасове порушення діяльності установи, підприємства, організації чи громадського транспорту.

Цей перелік **не є механічним чи вичерпним**: оцінюється характер конкретної поведінки.

Насильство ≠ автоматично особлива зухвалість

Сам факт удару ще не означає хуліганства.

Потрібно встановити:

- чому завдано удар;
- у якій обстановці;
- чи було це частиною демонстративного грубого порушення громадського порядку;
- який мотив домінував.

Тому:

удар через особисту сварку → злочин проти особи;

безпричинне або демонстративно зухвале насильство для протиставлення себе оточенню → можливе хуліганство.

Винятковий цинізм

Винятковий цинізм характеризує поведінку, яка демонстративно і грубо зневажає:

- моральні засади;
- суспільні уявлення про пристойність;
- людську гідність;
- елементарні правила співжиття.

Можливими проявами можуть бути:

- демонстративно непристойна поведінка в присутності значної кількості людей;
- особливо принизливі дії;
- грубе знущання з загальновизнаних моральних цінностей.

Ключовою є **виняткова**, а не звичайна аморальність поведінки.

Місце вчинення

Хуліганство часто вчиняється у громадському місці, але **саме по собі громадське місце не є обов'язковою ознакою складу**.

Вирішальними залишаються:

- громадський порядок як об'єкт;
- грубість порушення;
- мотив явної неповаги;
- особлива зухвалість або винятковий цинізм.

ККС ВС визнавав можливим хуліганство навіть у закладі поза формально встановленими робочими годинами, якщо там фактично перебували відвідувачі й заклад продовжував діяльність.

Отже:

час і місце – важливі обставини, але не самостійні вирішальні критерії.

Частина 1 ст. 296

Базовий склад:

грубе порушення громадського порядку + мотив явної неповаги до суспільства + особлива зухвалість або винятковий цинізм.

Частина 2 ст. 296 – група осіб

Кваліфікованим є хуліганство, вчинене **групою осіб**.

Для застосування цієї ознаки необхідна участь у виконанні хуліганських дій щонайменше двох осіб із відповідним спільним умислом.

Частина 3 ст. 296

Частина 3 охоплює дії, передбачені ч. 1 або 2, якщо вони вчинені:

- особою, **раніше судимою за хуліганство**;

- або пов’язані з **опором представникові влади чи представникові громадськості**, який виконує обов’язки з охорони громадського порядку;
- або іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Опір

Йдеться не просто про словесну незгоду.

Опір передбачає **активну протидію** особам, які намагаються припинити хуліганство.

Наприклад:

- фізичне відштовхування;
- боротьба;
- застосування сили для продовження хуліганських дій.

Частина 4 ст. 296 – застосування зброї або іншого спеціально пристосованого предмета

Особливо кваліфікованим є хуліганство, якщо воно вчинене із застосуванням:

- **вогнепальної зброї**;
- **холодної зброї**;
- іншого предмета, спеціально:
    - пристосованого;
    - або заздалегідь заготовленого

для нанесення тілесних ушкоджень.

Основна формула:

хуліганство + зброя / спеціально пристосований чи заготовлений предмет = ч. 4 ст. 296.

Що означає «застосування»

Застосування не обмежується фактичним спричиненням поранення.

Залежно від обставин воно може охоплювати використання предмета для:

- пострілів;
- нанесення ударів;
- реальної демонстрації як засобу насильства;
- іншого функціонального використання при хуліганських діях.

У 2025 р. ККС ВС залишив у силі кваліфікацію за ч. 4 ст. 296 у справі, де особа з квартири здійснила **вісім пострілів із нарізної зброї у вхідні двері**, створивши небезпеку для мешканців та пошкодивши стіни коридору загального користування. Суд визнав доведеним хуліганський мотив.

Предмет, спеціально пристосований для тілесних ушкоджень

Це звичайний предмет, конструкцію або властивості якого винний **заздалегідь змінив**, щоб використовувати для заподіяння ушкоджень.

Предмет, заздалегідь заготовлений

Це предмет, який особа:

- попередньо взяла;
- приготувала;
- принесла

саме для можливого застосування під час хуліганських дій.

Тому випадково підібраний на місці предмет не завжди відповідає ознаці **«заздалегідь заготовлений»**.

Суб'єктивна сторона

Хуліганство є **умисним кримінальним правопорушенням**.

Обов'язковий спеціальний мотив:

явна неповага до суспільства.

Саме мотив відрізняє хуліганство від багатьох зовні схожих діянь.

ККС ВС у тематичному огляді практики ст. 296 системно акцентує: кваліфікація повинна ґрунтуватися не лише на зовнішньому способі дій, а й на встановленні **внутрішньої спрямованості поведінки винного**.

Суб'єкт

За ч. 1 ст. 296 суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16 років**.

За **ч. 2–4 ст. 296** кримінальна відповідальність можлива вже з **14 років**, оскільки відповідні кваліфіковані форми хуліганства включені до переліку ч. 2 ст. 22 КК.

Це важлива тестова деталь:

просте хуліганство – 16 років;

кваліфіковане хуліганство за ч. 2–4 – 14 років.

Хуліганство ↔ тілесні ушкодження

Це найважливіше практичне розмежування.

Потрібно відповісти на питання:

на що передусім був спрямований умисел?

Злочин проти особи

Якщо винний:

- конфліктує з конкретним потерпілим;
- діє через помсту;
- ревнощі;
- особисту неприязнь;
- борг;
- інший конкретний особистий мотив,

а громадський порядок порушується лише **супутньо**, це не хуліганство.

Хуліганство

Якщо насильство щодо потерпілого використовується як **спосіб демонстративного протиставлення себе суспільству**, а рушійною силою є явна неповага до суспільства – ст. 296.

ККС ВС у 2024 р. сформулював це так: для хуліганства визначальним є бажання **не стільки завдати шкоди конкретному потерпілому, скільки протиставити себе оточуючим загалом і показати свою зверхність**.

Порівняльна матриця: 296 ↔ злочин проти особи

Ознака	**Хуліганство**	**Злочин проти особи**
Основний об'єкт	**громадський порядок**	життя / здоров'я особи
Головна спрямованість	демонстративне протиставлення суспільству	**шкода конкретному потерпілому**
Мотив	**явна неповага до суспільства**	помста, ревнощі, неприязнь тощо
Привід	часто відсутній або нікчемний	зазвичай конкретний
Публічність	характерна, але не абсолютна умова	не має значення

Хуліганство ↔ умисне пошкодження майна

Той самий принцип діє щодо майна.

Ст. 194:

мета і спрямованість – **знищити чи пошкодити конкретне чуже майно**.

Ст. 296:

пошкодження майна виступає **проявом демонстративного грубого порушення громадського порядку з хуліганського мотиву**.

Наприклад:

розбив автомобіль конкретної особи через помсту → перевіряємо 194;

безпричинно трощить припарковані автомобілі, демонструючи зневагу до оточення → можлива 296.

Якщо характер заподіяної майнової шкоди утворює самостійний тяжчий склад, може постати питання про **сукупність**.

Хуліганство ↔ дрібне хуліганство

Не кожна демонстративна груба поведінка є кримінальним правопорушенням.

Ст. 173 КУпАП передбачає дрібне хуліганство, зокрема:

- нецензурну лайку у громадських місцях;
- образливе чіпляння до громадян;
- інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян.

Для ст. 296 потрібен значно вищий рівень:

грубе порушення + явна неповага + особлива зухвалість/винятковий цинізм.

Хуліганство ⇹ масові заворушення

Ст. 296:

центральною є **хуліганська мотивація конкретного винного**.

Ст. 294:

центральними є **масовість і спеціально визначені форми заворушень**.

Тому навіть дуже зухвале хуліганство однієї чи кількох осіб не перетворюється автоматично на масові заворушення.

Момент закінчення

Хуліганство закінчене, коли фактична поведінка вже набуває всіх ознак:

- **грубого порушення громадського порядку**;
- вчиненого з мотивів **явної неповаги до суспільства**;
- що супроводжується **особливою зухвалістю або винятковим цинізмом**.

Для кваліфікованих складів додатково повинна реалізуватися відповідна ознака:

- група;
- опір;
- застосування зброї тощо.

Кваліфікаційний алгоритм

При конфліктній або насильницькій поведінці необхідно встановити:

- **Чи порушено саме громадський порядок?**
  - ні → ст. 296 відсутня;
  - так → далі.
- **Чи є порушення грубим?**
  - оцінюємо масштаб, інтенсивність, тривалість, наслідки.
- **Який мотив домінує?**
  - особистий конфлікт/помста/ревнощі → злочин проти особи або майна;
  - демонстративне протиставлення суспільству → можлива 296.
- **Чи є особлива зухвалість або винятковий цинізм?**
  - хоча б одна з ознак обов'язкова.
- **Чи дії вчинені групою?**
  - так → ч. 2.
- **Чи особа раніше судима за хуліганство або чинить опір тим, хто його припиняє?**
  - так → ч. 3.

- **Чи застосовано:**
  - вогнепальну зброю;
  - холодну зброю;
  - спеціально пристосований;
  - заздалегідь заготовлений предмет?
  - так → ч. 4.
- **Чи заподіяна окрема тяжка шкода життю, здоров'ю або майну?**
  - перевіряємо необхідність додаткової кваліфікації.

Короткий підсумок

Хуліганство за ст. 296 КК утворює **не просто агресивна, аморальна чи насильницька поведінка**, а спеціальне поєднання трьох ознак:

грубе порушення громадського порядку + явна неповага до суспільства + особлива зухвалість або винятковий цинізм.

Найважливішою ознакою для відмежування від злочинів проти особи є **мотив**.

ККС ВС послідовно виходить із того, що:

особистий конфлікт і спрямованість умислу на конкретного потерпілого → переважно злочин проти особи;

демонстративне протиставлення себе суспільству та нехтування його правилами → хуліганство.

Кваліфікаційна структура:

ч. 1 – базове хуліганство;

ч. 2 – група осіб;

ч. 3 – попередня судимість за хуліганство або опір тим, хто його припиняє;

ч. 4 – застосування вогнепальної/холодної зброї або спеціально пристосованого чи заздалегідь заготовленого предмета.

Окремо слід запам'ятати вік:

ч. 1 – з 16 років;

ч. 2–4 – з 14 років.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

особиста сварка → не автоматично 296;

безпричинна/нікчемно мотивована демонстративна агресія + грубе порушення порядку + явна неповага → 296;

зброя або спеціально підготовлений предмет → ч. 4.

Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого: предмет і форми діяння

Нормативна основа: ст. 297 КК України; Закон України «Про поховання та похоронну справу». Чинна редакція КК України – від **18 вересня 2026 р.**

Стаття 297 КК охоплює дві основні групи діянь:

- **наругу** над могилою, іншим місцем поховання, тілом, останками чи прахом померлого або урною з прахом;
- **незаконне заволодіння** тілом, останками, прахом, урною з прахом або предметами, що знаходяться на чи в місці поховання або на тілі померлого.

Основна формула:

зневажливе поводження з місцем поховання або тілом померлого → наруга; незаконне вилучення спеціально пов'язаного з похованням предмета → також ст. 297.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **суспільна моральність у сфері шанобливого ставлення до померлих та місць їх поховання**.

Додатково можуть порушуватися:

- почуття родичів і близьких померлого;
- релігійні та культурні традиції;
- майнові інтереси;
- громадський порядок.

Предмет ст. 297

Частина 1 ст. 297 прямо охоплює:

- **могилу**;
- **інше місце поховання**;
- **тіло померлого**;
- **останки померлого**;
- **прах померлого**;
- **урну з прахом**;
- предмети, що знаходяться:
    - на або в могилі;
    - в іншому місці поховання;
    - на тілі, останках чи прахові померлого.

Отже, предметом можуть бути не лише самі останки померлого, а й **об'єкти, безпосередньо пов'язані з похованням та вшануванням пам'яті**.

Могила та інше місце поховання

Закон України «Про поховання та похоронну справу» містить спеціальні поняття, пов'язані з місцями поховання і намогильними спорудами. Зокрема, **намогильні споруди** – це пам'ятні споруди, встановлені на могилах для увічнення пам'яті про померлих.

До об'єктів, щодо яких може бути вчинена наруга, належать, зокрема:

- могили;
- склепи;

- урни з прахом;
- намогильні споруди;
- огорожі;
- кладовищенські споруди, пов'язані з похованням і поминанням.

Наруга над могилою або іншим місцем поховання

Закон «Про поховання та похоронну справу» прямо розкриває поняття наруги.

До неї належать, зокрема:

- самовільне нанесення написів, малюнків, символів чи інших зображень;
- пошкодження;
- розкопування;
- руйнування;
- інше знищення могил, склепів, урн, намогильних та кладовищенських споруд;
- використання таких об'єктів не за передбаченим законом призначенням;
- інші дії, спрямовані на **зневаження родинної чи суспільної пам'яті про померлого** або демонстрацію зневажливого ставлення до місця поховання та відповідних суспільних чи релігійних традицій.

Отже, наруга характеризується не лише фізичним пошкодженням.

Можливі й **символічні, демонстративні, образливі форми поведінки**.

Наруга над тілом, останками або прахом померлого

Законодавче поняття включає, зокрема:

- непристойні умисні дії над тілом;
- самовільне знімання одягу;
- переміщення тіла в інше місце;
- розчленування;
- знищення;
- акт некрофілії;
- використання частин тіла для ритуальних чи інших не передбачених законом цілей;
- інші дії, спрямовані на зневаження пам'яті про померлого або образу його близьких.

ККС ВС також пояснював, що наруга над тілом полягає у **блюзнірських, аморальних, опоганювальних діях** після смерті людини, наприклад у пошкодженні, спотворенні тіла, нанесенні образливих знаків чи засипанні сміттям.

Вирішальне значення умислу

Сам факт незвичного або навіть об'єктивно негідного поводження з тілом померлого **ще не завжди означає ст. 297**.

ККС ВС у постанові від **20 жовтня 2020 р. у справі № 681/643/19** скасував засудження за ч. 1 ст. 297 щодо жінки, яка після смерті новонародженої дитини сховала її тіло серед сміття.

Суд встановив, що її умисел був спрямований **виключно на приховання раніше вчиненого кримінального правопорушення**, а не на зневаження пам'яті про померлу дитину.

Ключове правило:

для наруги потрібно довести усвідомлення зневажливого, образливого характеру дій щодо померлого або місця поховання.

Приховування тіла ↔ наруга

Тому:

сховав тіло лише для приховування іншого злочину → ст. 297 не автоматично;

вчиняє з тілом дії, спрямовані на його опоганення, приниження пам'яті про померлого → ст. 297.

Це одна з найважливіших позицій ККС ВС щодо цієї статті.

Незаконне заволодіння тілом, прахом або предметами

Окремою формою ч. 1 є **незаконне заволодіння**:

- тілом;
- останками;
- прахом;
- урною з прахом;
- предметами, що знаходяться на чи в могилі, іншому місці поховання або на тілі померлого.

Це може бути, наприклад:

- вилучення урни;
- викрадення частини останків;
- зняття предметів із тіла;
- незаконне вилучення елементів намогильної споруди;
- заволодіння речами, розміщеними у місці поховання.

Ст. 297 ↔ кримінальні правопорушення проти власності

Спеціальний предмет є вирішальним.

Якщо особа незаконно заволодіває **предметом, що безпосередньо знаходиться на могилі, у місці поховання чи на тілі померлого**, така поведінка прямо охоплена ст. 297.

Тому основний орієнтир:

звичайне чуже майно → перевіряємо розділ VI КК;

тіло, урна, поховальний предмет або предмет із місця поховання → спеціальна ст. 297.

При цьому в складних фабулах необхідно встановлювати правовий статус конкретного предмета та його зв'язок із похованням.

Частина 1 ст. 297

Охоплює базові форми:

- наруга над могилою чи іншим місцем поховання;
- наруга над тілом, останками чи прахом;
- наруга над урною з прахом;
- незаконне заволодіння відповідними спеціальними предметами.

Склад у базовій формі має переважно **формальний характер**: закінчення пов'язується із самим учиненням відповідної дії.

Частина 2 ст. 297 – спеціально охоронювані поховання і пам'ятники

Частина 2 встановлює відповідальність за **осквернення або руйнування**:

- братської могили;
- могили Невідомого солдата;
- спеціально визначених законом пам'ятників особам і категоріям осіб, пов'язаним із боротьбою проти нацизму;
- пам'ятників особам, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та брали безпосередню участь у відповідних заходах оборони;
- учасникам Революції Гідності;
- борцям за незалежність України у XX столітті.

Отже, тут особливе значення має **спеціальний статус об'єкта**.

Частина 3 ст. 297

Кваліфікованими є дії за ч. 1 або 2, якщо вони вчинені:

- **повторно**;
- **за попередньою змовою групою осіб**;
- з **корисливих мотивів**;
- з **хуліганських мотивів**;
- щодо окремих спеціально визначених пам'ятників;
- із **застосуванням насильства**;
- або з **погрозою його застосування**.

Корисливий мотив

Типова ситуація:

особа розбирає або пошкоджує поховальну споруду не просто для наруги, а **з метою одержати матеріальну вигоду**, наприклад заволодіти певними елементами.

Тоді перевіряється **ч. 3 ст. 297**.

Хуліганський мотив

Необхідно відрізняти:

наруга з хуліганських мотивів → ч. 3 ст. 297;

звичайне хуліганство → ст. 296.

Якщо центральним предметом посягання є саме:

- могила;
- місце поховання;
- тіло чи прах померлого,

закон передбачає спеціальну кваліфікуючу ознаку безпосередньо у ст. 297.

Частина 4 ст. 297 – тяжкі наслідки

Дії за ч. 1–3, якщо вони спричинили **тяжкі наслідки**, кваліфікуються за ч. 4 ст. 297.

Поняття тяжких наслідків є **оціночним**.

У судовій практиці навіть порушувалося питання про відсутність у законі вичерпних критеріїв цієї ознаки, що свідчить про необхідність оцінювати:

- характер заподіяної шкоди;
- масштаб руйнування;
- суспільний резонанс;
- інші фактичні наслідки конкретного діяння.

Суб'єктивна сторона

Базові форми ст. 297 є **умисними**.

Для наруги особа повинна усвідомлювати:

- характер об'єкта;
- зневажливий або опоганювальний характер поведінки;
- те, що такими діями принижується пам'ять про померлого або відповідні моральні традиції.

Саме відсутність такого спрямування умислу була вирішальною у справі № 681/643/19.

Суб'єкт

Суб'єкт – **фізична осудна особа, яка досягла 16 років**.

Стаття 297 не входить до переліку ч. 2 ст. 22 КК щодо відповідальності з 14 років.

Ст. 297 ↔ ст. 296

Ст. 296 – хуліганство:

центральним є **грубе порушення громадського порядку з мотиву явної неповаги до суспільства**.

Ст. 297:

спеціальним об'єктом є **моральність у сфері ставлення до померлих і місць поховання**.

Якщо наруга вчинена саме з хуліганських мотивів, це прямо передбачено як кваліфікуюча ознака **ч. 3 ст. 297**.

Ст. 297 ↔ умисне пошкодження майна

Якщо пошкоджується звичайне чуже майно – вихідним орієнтиром є **ст. 194**.

Якщо об'єктом є:

- могила;
- намогильна споруда;
- склеп;
- інший спеціальний поховальний об'єкт,

і поведінка має характер наруги – застосовується спеціальна **ст. 297**.

Вирішальним є не лише фізичне пошкодження, а **спеціальний об'єкт і характер посягання**.

Порівняльна матриця

Ситуація	**Основний орієнтир**
Нанесено образливі написи на могилі	**ст. 297**
Зруйновано намогильну споруду із зневажливою метою	**ст. 297**
Пошкоджено тіло померлого для опоганення	**ст. 297**
Незаконно вилучено урну з прахом	**ст. 297**
Вилучено предмет із могили	**ст. 297**
Тіло приховано лише з метою приховати інший злочин	**не автоматично ст. 297**
Пошкоджено звичайне чуже майно без зв'язку з похованням	**перевіряємо ст. 194**
Наруга вчинена з хуліганського мотиву	**ч. 3 ст. 297**

Кваліфікаційний алгоритм

При фабулі щодо місця поховання необхідно встановити:

- **Що є предметом посягання?**
    - могила;
    - інше місце поховання;
    - тіло;
    - останки;
    - прах;
    - урна;
    - предмет із поховання.

- **Яка дія вчинена?**
  - осквернення;
  - пошкодження;
  - руйнування;
  - розкопування;
  - переміщення;
  - розчленування;
  - інше опоганення;
  - незаконне заволодіння.
- **Чи був умисел саме на наругу?**
  - так → перевіряємо ст. 297;
  - ні, наприклад лише приховування іншого злочину → ст. 297 не автоматично.
- **Чи має місце спеціально охоронювана могила або пам'ятник?**
  - так → перевіряємо ч. 2.
- **Чи є кваліфікуючі ознаки:**
  - повторність;
  - група;
  - корисливий мотив;
  - хуліганський мотив;
  - насильство чи погроза?
  - так → ч. 3.
- **Чи настали тяжкі наслідки?**
  - так → ч. 4.

Короткий підсумок

Стаття 297 охороняє **суспільну моральність і шанобливе ставлення до померлих та місць їх поховання**.

Основні форми:

наруга над могилою / місцем поховання / тілом / прахом; незаконне заволодіння тілом, урною або спеціально пов'язаними з похованням предметами.

Закон про поховання дозволяє конкретизувати наругу як **пошкодження, осквернення, розкопування, руйнування, неправомірне використання поховальних об'єктів та інші дії, спрямовані на зневаження пам'яті про померлого**.

Найважливіша позиція ККС ВС:

саме поводження з тілом померлого, яке зовні виглядає непристойним, не є достатнім – потрібен умисел на зневаження або опоганення. Якщо тіло лише приховувалося для приховання іншого злочину, а такого умислу не було, склад ст. 297 відсутній. Постанова ККС ВС від **20 жовтня 2020 р., справа № 681/643/19**.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

зневажає могилу або померлого → 297;

незаконно забирає тіло/урну/предмет із поховання → 297;

лише приховує тіло без умислу на наругу → не автоматично 297;

спеціальна могила/пам'ятник → ч. 2;

група / повторність / корисливий чи хуліганський мотив / насильство → ч. 3;

тяжкі наслідки → ч. 4.

Кримінальні правопорушення щодо культурної спадщини та архівних документів: ст. 298 і 298-1 КК України

Нормативна основа: ст. 298, 298-1 КК України; Закон України «Про охорону культурної спадщини»; Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». Чинна редакція КК України – від **18 вересня 2026 р.**

Основна матриця:

незаконні археологічні розвідки/розкопки на об'єкті археологічної спадщини → ч. 1 ст. 298;

знищення, руйнування або пошкодження об'єкта культурної спадщини → ч. 2–5 ст. 298;

умисне знищення, пошкодження або приховування документа Національного архівного фонду → ст. 298-1.

Стаття 298 КК – загальна характеристика

Повна назва статті:

«Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини».

Стаття містить **дві принципово різні базові форми**:

- незаконне проведення археологічних та інших робіт – **ч. 1**;
- умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження культурної спадщини **– ч. 2**.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – суспільні відносини щодо **охорони, збереження та належного використання культурної й археологічної спадщини**.

Предмет ст. 298

Залежно від частини предметом є:

- **об'єкт археологічної спадщини** – для ч. 1;
- **об'єкт культурної спадщини або його частина** – для ч. 2;
- **пам'ятка національного значення** – для ч. 3.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає пам'ятку як **об'єкт культурної спадщини, занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України**.

За типами об'єкти культурної спадщини можуть бути:

- спорудами;
- комплексами (ансамблями);
- визначними місцями,

а археологічні об'єкти входять до кола об'єктів культурної спадщини.

Частина 1 ст. 298 – незаконні археологічні роботи

Частина 1 охоплює незаконне проведення:

- **археологічних розвідок**;
- **археологічних розкопок**;
- інших **земляних робіт**;
- інших **підводних робіт**

на **об'єкті археологічної спадщини**.

Основна формула:

об'єкт археологічної спадщини + археологічні/земляні/підводні роботи + незаконність = ч. 1 ст. 298.

Незаконність робіт

Стаття має **бланкетний характер**.

Для кваліфікації потрібно встановити:

- який режим проведення археологічних робіт діяв;
- які дозвільні документи були необхідні;
- чи мала особа відповідне право;
- у чому саме полягало порушення встановленого порядку.

Тому сама наявність:

- металошукача;
- лопати;
- археологічного інтересу

ще не означає складу ч. 1 ст. 298.

Потрібно довести **фактичне незаконне проведення робіт саме на об'єкті археологічної спадщини**.

Археологічна розвідка ⇹ археологічні розкопки

Археологічна розвідка спрямована на:

- виявлення;
- картографування;

- інтерпретацію;
- уточнення відомостей

про об'єкти археологічної спадщини і, як правило, не передбачає значного руйнування культурного шару.

Археологічні розкопки передбачають більш інтенсивне дослідження земної або підводної поверхні та можуть супроводжуватися **частковим або повним руйнуванням об'єкта дослідження**.

Момент закінчення ч. 1

Для ч. 1 не потрібно, щоб:

- археологічний об'єкт був пошкоджений;
- будь-який артефакт був знайдений;
- винний заволодів історичною річчю.

Склад закінчений із моменту **фактичного незаконного проведення відповідних робіт**.

Тому це переважно **формальний склад**.

Частина 2 ст. 298 – знищення, руйнування або пошкодження об'єкта культурної спадщини

Частина 2 охоплює:

умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єкта культурної спадщини чи його частини.

Основна формула:

об'єкт культурної спадщини + умисне незаконне фізичне посягання + знищення/руйнування/пошкодження = ч. 2 ст. 298.

Знищення

Знищення означає приведення об'єкта у стан, за якого він:

- фактично припиняє існування;
- втрачає свої основні властивості;
- не може бути відновлений як культурна цінність.

Руйнування

Руйнування полягає в істотному фізичному впливі, внаслідок якого:

- значною мірою втрачаються властивості;
- знижується історико-культурна цінність;
- для відновлення потрібні значні реставраційні заходи.

Пошкодження

Пошкодження – менш інтенсивна форма фізичного впливу, за якої об'єкт:

- зберігається;
- але його стан чи історико-культурна цінність погіршуються;
- виникає потреба в ремонті, консервації чи реставрації.

Умисний характер

На відміну від ч. 1, диспозиція ч. 2 прямо містить ознаку:

«умисне незаконне» знищення, руйнування або пошкодження.

Тому необхідно довести, що особа:

- усвідомлювала характер об'єкта;
- усвідомлювала незаконність поведінки;
- бажала або свідомо допускала відповідне пошкодження чи знищення.

Частина 3 ст. 298 – пам'ятки національного значення

Якщо дії, передбачені ч. 2, вчинені щодо **пам'ятки національного значення**, застосовується ч. 3 ст. 298.

Тут вирішальним є **офіційний правовий статус об'єкта**.

Отже, потрібно встановити:

- що це пам'ятка;
- що вона має саме **національне**, а не місцеве значення.

Частина 4 ст. 298 – пошук рухомих предметів археологічного походження

Частина 4 передбачає дії за ч. 2 або 3, якщо вони вчинені **з метою пошуку рухомих предметів, що походять з об'єктів археологічної спадщини**.

Основна формула:

пошкоджує/руйнує культурну спадщину + шукає археологічні рухомі предмети = ч. 4.

Це типова ситуація незаконного «чорного археологічного пошуку», коли заради вилучення артефактів особа руйнує культурний шар або сам об'єкт.

Важливо:

сама ч. 4 не замінює ч. 1.

Частина 4 стосується саме **пошкодження, руйнування чи знищення**, передбаченого ч. 2–3, зі спеціальною метою пошуку рухомих археологічних предметів.

Чи потрібно фактично знайти предмет

Ні.

У ч. 4 конструктивною є **мета пошуку**.

Тому:

предмет не знайдено, але об'єкт умисно пошкоджено саме для такого пошуку → ч. 4 може бути закінченою.

Частина 5 ст. 298 – службова особа

Якщо дії, передбачені **ч. 2 або 3**, вчинені службовою особою **з використанням службового становища**, застосовується ч. 5 ст. 298.

Потрібно довести не лише статус службової особи, а й те, що:

службові повноваження або можливості посади фактично використовувалися для знищення, руйнування чи пошкодження об'єкта.

Сам факт того, що винний є службовою особою, недостатній.

Ч. 1 ↔ ч. 2 ст. 298

Це основне внутрішнє розмежування.

Ознака	**ч. 1**	**ч. 2**
Основна дія	археологічні/земляні/підводні роботи	знищення/руйнування/пошкодження
Предмет	**об'єкт археологічної спадщини**	**об'єкт культурної спадщини**
Пошкодження предмета	не обов'язкове	**обов'язкове**
Результат	сам факт незаконних робіт	фізична шкода об'єкту
Конструкція	переважно формальна	**матеріальна**

Отже:

копав незаконно, але нічого не пошкодив → ч. 1;

під час робіт умисно зруйнував культурний шар чи інший об'єкт → перевіряємо також склад ч. 2–4.

Ст. 298 ↔ ст. 194 КК

Ст. 194 охороняє **власність**.

Ст. 298 – **культурну спадщину як спеціальну суспільну цінність**.

Тому при умисному пошкодженні пам'ятки насамперед застосовується спеціальна ст. 298.

Основна формула:

звичайна будівля → перевіряємо ст. 194;

об'єкт культурної спадщини → спеціальна ст. 298.

Якщо одночасно заподіяна інша самостійна шкода, питання сукупності вирішується з урахуванням конкретної фабули.

Стаття 298-1 КК – документи Національного архівного фонду

Повна назва:

«Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду».

Стаття охоплює:

- **умисне знищення**;
- **пошкодження**;

- **приховування**

документів Національного архівного фонду.

Предмет ст. 298-1

Предметом є:

- **документ Національного архівного фонду**;
- **унікальний документ Національного архівного фонду**.

Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» визначає документ Національного архівного фонду як **архівний документ, культурна цінність якого визнана відповідною експертизою та який підлягає державному обліку і зберіганню**.

Отже:

не будь-який старий документ → предмет ст. 298-1.

Потрібно встановити його **спеціальний статус документа Національного архівного фонду**.

Унікальний документ

Унікальний документ – це документ Національного архівного фонду, який:

- має **виняткову культурну цінність**;
- має важливе значення для формування національної самосвідомості Українського народу;
- визначає його внесок у всесвітню культурну спадщину.

Отже:

документ НАФ → ч. 1;

унікальний документ НАФ → ч. 2.

У 2026 р. Міністерство юстиції також оновило **Методику віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних**, що підтверджує спеціальний нормативний порядок встановлення такого статусу.

Частина 1 ст. 298-1

Охоплює умисне:

- знищення;
- пошкодження;
- приховування

документа Національного архівного фонду.

Знищення документа

Знищення означає приведення документа у стан, коли:

- він фізично перестає існувати;
- інформація безповоротно втрачається;
- документ втрачає значення як архівна культурна цінність.

Пошкодження

Пошкодження означає фізичне чи інше погіршення документа, внаслідок якого:

- частково втрачається інформація;
- погіршується матеріальний стан;
- знижується можливість використання;
- виникає необхідність реставрації.

Приховування

Приховування відрізняється тим, що документ **фізично не знищується**.

Особа умисно:

- приховує його місцезнаходження;
- унеможливлює доступ;
- вилучає з установленого місця зберігання;
- іншим способом робить його недоступним для законного обліку або використання.

Основна формула:

документ існує, але умисно зроблений недоступним → приховування.

Частина 2 ст. 298-1

Якщо ті самі дії вчинені щодо **унікального документа Національного архівного фонду**, застосовується ч. 2.

Це кваліфікований склад саме за **особливою культурною цінністю предмета**.

Частина 3 ст. 298-1

Якщо дії за ч. 1 або 2 вчиняє **службова особа з використанням службового становища**, застосовується ч. 3.

Типова ситуація:

службова особа архівної чи іншої установи використовує свої повноваження, щоб:

- вилучити документ;
- приховати його;
- знищити;
- забезпечити незаконне пошкодження.

Знову ж:

службовий статус сам по собі недостатній – потрібно використання службового становища.

Суб'єктивна сторона ст. 298-1

Стаття прямо передбачає **умисний характер** поведінки.

Особа повинна усвідомлювати:

- характер документа;
- фактичну дію щодо нього;

- бажати його знищити, пошкодити чи приховати.

Щодо спеціального статусу документа він також має бути встановлений як об'єктивна ознака предмета.

Суб'єкт

За загальним правилом суб'єкт ст. 298 і 298-1 – **фізична осудна особа з 16 років**.

Для:

- ч. 5 ст. 298;
- ч. 3 ст. 298-1

суб'єкт є **спеціальним – службова особа**, яка використовує службове становище.

Ст. 298 ⇔ ст. 298-1

Ознака	**Ст. 298**	**Ст. 298-1**
Основний предмет	культурна / археологічна спадщина	**документи НАФ**
Нерухомі об'єкти	переважно так	ні
Археологічні розкопки	**ч. 1**	ні
Фізичне знищення/пошкодження	так	так
Приховування	не основна форма	**так**
Особливий кваліфікований предмет	пам'ятка національного значення	**унікальний документ НАФ**
Службова особа	ч. 5	**ч. 3**

Кваліфікаційний алгоритм

При посяганні на культурну цінність необхідно встановити:

- **Що саме є предметом?**
  - об'єкт археологічної спадщини;
  - об'єкт культурної спадщини;
  - пам'ятка національного значення;
  - документ НАФ;
  - унікальний документ НАФ.
- **Яка дія?**
  - археологічна розвідка;
  - розкопки;
  - земляні/підводні роботи → ч. 1 ст. 298;
  - знищення/руйнування/пошкодження → ч. 2–5 ст. 298;

- знищення/пошкодження/приховування документа → 298-1.

- **Чи є роботи незаконними?**
  - перевіряємо спеціальний дозвільний режим.
- **Чи має об'єкт статус пам'ятки національного значення?**
  - так → ч. 3 ст. 298.
- **Чи пошкодження вчинене для пошуку рухомих археологічних предметів?**
  - так → ч. 4.
- **Чи використала службова особа свою посаду?**
  - ст. 298 → ч. 5;
  - ст. 298-1 → ч. 3.
- **Якщо це документ – чи входить він до Національного архівного фонду?**
  - ні → ст. 298-1 не застосовується;
  - так → далі.
- **Чи має він статус унікального?**
  - так → ч. 2 ст. 298-1.

Короткий підсумок

Стаття **298 КК** охоплює дві базові моделі:

незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини → ч. 1;

умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єкта культурної спадщини чи його частини → ч. 2.

Подальша кваліфікація:

пам'ятка національного значення → ч. 3;

пошкодження для пошуку рухомих археологічних предметів → ч. 4;

службова особа використовує посаду → ч. 5.

Стаття **298-1** має спеціальний документальний предмет:

документ Національного архівного фонду → ч. 1;

унікальний документ НАФ → ч. 2;

службова особа з використанням становища → ч. 3.

Особливо важливо запам'ятати:

старовинність документа сама по собі ≠ ст. 298-1. Потрібно встановити його **офіційний статус документа Національного архівного фонду**, а для ч. 2 – статус **унікального документа**.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

незаконно копає археологічний об'єкт → 298 ч. 1;

руйнує культурну спадщину → 298 ч. 2–5;

знищує/псує/ховає документ НАФ → 298-1;

унікальний архівний документ → ч. 2 ст. 298-1.

Жорстоке поводження з тваринами: форми діяння та кваліфікуючі ознаки

Нормативна основа: ст. 299 КК України; ст. 89 КУпАП; Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Чинна редакція КК України – від **18 вересня 2026 р.**, Закону «Про захист тварин від жорстокого поводження» – від **22 липня 2026 р.**

Основна формула:

жорстоке поводження з хребетною твариною + тілесне ушкодження / каліцтво / загибель → ст. 299;

біль і страждання без тілесного ушкодження, каліцтва чи загибелі → за загальним правилом ст. 89 КУпАП;

нацьковування з хуліганського чи корисливого мотиву, пропаганда або публічні заклики → самостійні форми ст. 299.

Об'єкт

Основний безпосередній об'єкт – **суспільна моральність у сфері гуманного поводження з тваринами**.

Додатково охороняються встановлені законом засади:

- захисту тварин від страждань і загибелі;
- належного утримання та транспортування;
- формування гуманного ставлення до тварин.

Предмет

Стаття 299 стосується **тварин, що належать до хребетних**, у тому числі **безпритульних тварин**.

До хребетних належать, зокрема:

- ссавці;
- птахи;
- плазуни;
- земноводні;
- риби.

Власність на тварину значення не має.

Отже, кримінально-правова охорона поширюється:

- на домашніх;
- сільськогосподарських;
- диких;
- безпритульних хребетних тварин.

Необхідно відрізняти **предмет ст. 299** від тваринного світу як об'єкта екологічних кримінальних правопорушень, наприклад незаконного полювання.

Частина 1 ст. 299

Чинна ч. 1 охоплює кілька альтернативних форм:

- **жорстоке поводження з хребетними тваринами**, у тому числі безпритульними;
- **порушення правил транспортування тварин**, якщо відповідні дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі;
- **нацьковування тварин одна на одну**, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів;
- **пропаганду** жорстокого поводження з тваринами;
- **публічні заклики** до дій, що мають ознаки жорстокого поводження;
- **поширення матеріалів** із такими закликами.

Отже, ст. 299 не зводиться лише до фізичного вбивства або каліцтва тварини.

Жорстоке поводження

Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» встановлює спеціальні правила поводження з тваринами і забороняє поведінку, яка спричиняє їм невиправдані біль, страждання, каліцтво чи загибель. Закон чинний у редакції від 22 липня 2026 р.

Для кримінальної відповідальності за базову фізичну форму ст. 299 істотним є наслідок:

- **тілесне ушкодження**;
- **каліцтво**;
- або **загибель тварини**.

Наприклад:

умисно завдав тварині травми, що спричинила тілесне ушкодження → ст. 299;

умисно позбавив тварину життя жорстоким поводженням → ст. 299.

Каліцтво

Каліцтво означає істотне стійке ушкодження організму тварини, зокрема:

- втрату органа;
- кінцівки;
- функції;
- інше значне і тривале порушення її фізичного стану.

Не кожне тілесне ушкодження є каліцтвом, але після змін закон прямо називає **тілесні ушкодження поряд із каліцтвом і загибеллю**, тому кримінальна відповідальність не обмежується лише найтяжчим ушкодженням.

Порушення правил транспортування

Саме порушення правил транспортування не завжди є кримінальним правопорушенням.

Для ст. 299 потрібно, щоб воно спричинило:

- тілесне ушкодження;
- каліцтво;

- або загибель тварини.

Без такого наслідку відповідальність може бути адміністративною. Стаття 89 КУпАП окремо передбачає відповідальність за порушення правил транспортування тварин.

Нацьковування тварин

Самостійна форма – **нацьковування тварин одна на одну**.

Для цієї форми ч. 1 спеціально вимагається:

- **хуліганський мотив**;
- або **корисливий мотив**.

Хуліганський мотив

Особа використовує страждання тварин як прояв:

- демонстративної зневаги до суспільних норм;
- розваги;
- самоствердження через жорстокість.

Корисливий мотив

Дії спрямовані на отримання матеріальної вигоди, наприклад у зв'язку з організацією боїв тварин за винагороду чи ставок.

Формула:

нацьковування + хуліганський/корисливий мотив → ч. 1 ст. 299.

Пропаганда та публічні заклики

Чинна редакція ч. 1 прямо передбачає:

- **пропаганду** жорстокого поводження з тваринами;
- **публічні заклики** до відповідних дій;
- поширення матеріалів із такими закликами.

Ці форми є важливою особливістю сучасної редакції ст. 299.

Для них не потрібно, щоб:

- конкретну тварину вже було травмовано;
- хтось фактично виконав заклик.

Тобто тут криміналізується вже **інформаційне поширення та стимулювання жорстокості**.

Публічний заклик

Публічність означає спрямування заклику до:

- невизначеного;
- широкого кола осіб,

наприклад:

- у соціальній мережі;
- відкритому каналі;

- на публічному заході;
- через відеоматеріал.

Індивідуальна приватна розмова сама по собі не тотожна публічному заклику.

Частина 2 – присутність малолітнього чи неповнолітнього

Ті самі дії, вчинені **у присутності малолітнього чи неповнолітнього**, утворюють ч. 2 ст. 299.

Визначальним є те, що дитина **фактично сприймає або може безпосередньо сприймати відповідну жорстоку поведінку**.

Підвищена суспільна небезпечність полягає у негативному впливі такої поведінки на моральний і психічний розвиток дитини.

Частина 3 – особливо кваліфіковані форми

Частина 3 охоплює дії за ч. 1 або 2, якщо вони:

- вчинені **з особливою жорстокістю**;
- вчинені **щодо двох і більше тварин**;
- **повторно**;
- **групою осіб**;
- вчинені **активним способом**;
- або становлять **насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті**.

Особлива жорстокість

Особлива жорстокість означає такий спосіб поводження, за якого тварині свідомо завдаються **особливо інтенсивні або тривалі страждання**.

Про неї можуть свідчити, наприклад:

- тривале мучення;
- багаторазове заподіяння болю;
- використання способів, розрахованих на особливі страждання;
- свідоме продовження насильства над уже тяжко травмованою твариною.

Сам факт загибелі тварини ще **не означає автоматично особливої жорстокості** – необхідно оцінювати спосіб.

Дві і більше тварини

Якщо дії охоплюють **двох або більше тварин**, застосовується ч. 3.

Тут потрібно відрізняти цю ознаку від повторності:

дві і більше тварини в межах відповідної поведінки → кваліфікація за предметом посягання;

кілька самостійних епізодів у різний час → можлива повторність.

Повторність

Повторність передбачає вчинення особою відповідних діянь більше одного разу за наявності загальних кримінально-правових умов повторності.

Група осіб

Для кваліфікації за цією ознакою необхідна спільна участь **двох або більше виконавців** у жорстокому поводженні.

Насильницькі дії сексуального характеру щодо тварини

Частина 3 спеціально криміналізує **насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті**.

Ця форма не потребує доведення:

- корисливого мотиву;
- хуліганського мотиву.

Визначальними є:

насильницька дія + тварина + сексуальна спрямованість.

Частина 4 – створення та поширення продукції, що пропагує жорстокість

Частина 4 охоплює:

- дії за ч. 1–3, вчинені **з метою створення**:
    - зображень;
    - творів;
    - кіно-, відео-, аудіопродукції;
- а також **збут чи поширення** такої продукції, якщо вона пропагує жорстоке поводження з тваринами.

Основна формула:

жорстоке поводження заради створення контенту → ч. 4;

збут або поширення контенту, що пропагує жорстокість → також ч. 4.

Важлива різниця: запис випадкової події ↔ створення жорстокого контенту

Не будь-яка відеофіксація насильства над твариною означає ч. 4.

Потрібно встановити:

- якщо особа сама вчиняє відповідні дії – **мету створення продукції**;
- якщо йдеться про готову продукцію – факт її **збуту або поширення** та пропагандистський характер.

Наприклад, відеофіксація правопорушення очевидцем для передачі поліції не має такої спрямованості.

Момент закінчення

Він залежить від конкретної форми.

Фізичне жорстоке поводження

За формою, яка вимагає тілесного ушкодження, каліцтва чи загибелі, склад є **матеріальним**:

дія → наслідок → причинний зв'язок.

Публічні заклики / пропаганда

Склад закінчується з моменту здійснення відповідної інформаційної дії.

Поширення матеріалів

Закінчено з моменту фактичного поширення.

Ч. 4

При створенні продукції – необхідно встановити відповідну мету; при збуті чи поширенні – факт відповідної дії.

Суб'єктивна сторона

Жорстоке поводження за ст. 299 має **умисний характер**.

Для окремих форм закон встановлює додаткові суб'єктивні ознаки:

- нацьковування – **хуліганський або корисливий мотив**;
- насильницькі дії сексуального характеру – **мета задоволення статевої пристрасті**;
- ч. 4 – **мета створення відповідної продукції**.

Тому мотив або мета мають значення **не для всіх форм однаково**, а лише там, де прямо передбачені диспозицією.

Суб'єкт і вік відповідальності

Відповідно до ч. 2 ст. 22 КК кримінальна відповідальність за **ст. 299** настає вже з **14 років**. Це правило було спеціально внесене Законом № 1684-IX.

Отже:

суб'єкт ст. 299 – фізична осудна особа з 14 років.

Це важлива тестова деталь.

Ст. 299 КК ⇔ ст. 89 КУпАП

Це головне практичне розмежування.

Стаття 89 КУпАП охоплює, зокрема, знущання над тваринами, яке:

- спричинило мучення;
- фізичний біль;
- страждання,

але **не призвело до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі**, а також залишення тварини напризволяще та інші порушення правил утримання і поводження.

Ознака	Ст. 89 КУпАП	Ст. 299 КК
Біль і страждання	так	так
Тілесне ушкодження	**ні** для базової адмінформи	**так, може бути конструктивним наслідком**
Каліцтво	ні	**так**
Загибель	ні	**так**
Публічні заклики / пропаганда	ні як конструкція ст. 89	**так**
Спеціальні тяжчі форми	обмежені	**ч. 2–4 ст. 299**

Основна формула:

біль/мучення без тілесного ушкодження, каліцтва чи смерті → переважно ст. 89 КУпАП;

тілесне ушкодження / каліцтво / смерть або спеціальна криміналізована форма → ст. 299 КК.

Ст. 299 ↔ незаконне полювання

Якщо тварина знищується у процесі порушення правил полювання, необхідно перевіряти кримінальні правопорушення проти довкілля.

Вирішальним є характер посягання:

незаконне добування дикої тварини як об'єкта тваринного світу → екологічні норми;

знущання, мучення або інша поведінка, спрямована на жорстоке поводження з твариною → ст. 299.

За наявності самостійних ознак різних складів питання сукупності вирішується за конкретними обставинами.

Узагальнювальна матриця ст. 299

Частина	Основний зміст
ч. 1	базове жорстоке поводження; наслідки для тварини; нацьковування з корисливим/хуліганським мотивом; пропаганда; публічні заклики; матеріали
ч. 2	те саме **у присутності малолітнього чи неповнолітнього**
ч. 3	особлива жорстокість / 2+ тварини / повторність / група / активний спосіб / сексуальне насильство щодо тварини
ч. 4	створення, збут або поширення продукції, що пропагує жорстоке поводження

Кваліфікаційний алгоритм

При фабулі щодо тварини необхідно встановити:

- **Чи є тварина хребетною?**

    - ні → ст. 299 не застосовується;
    - так → далі.
- **У чому полягало поводження?**
    - фізичне насильство;
    - неналежне транспортування;
    - нацьковування;
    - пропаганда;
    - публічний заклик;
    - поширення відповідних матеріалів.
- **Який наслідок фізичного поводження?**
    - лише біль/страждання без тілесного ушкодження → перевіряємо ст. 89 КУпАП;
    - тілесне ушкодження / каліцтво / загибель → ст. 299.
- **Якщо це нацьковування – який мотив?**
    - хуліганський;
    - корисливий.
- **Чи була присутня дитина?**
    - так → ч. 2.
- **Чи є:**
    - особлива жорстокість;
    - дві і більше тварини;
    - повторність;
    - група?
    - так → ч. 3.
- **Чи дії спрямовані на задоволення статевої пристрасті?**
    - так → ч. 3.
- **Чи жорстоке поводження вчинене для створення фото-, відео-, аудіопродукції?**
    - так → ч. 4.
- **Чи здійснено збут або поширення продукції, що пропагує жорстокість?**
    - так → ч. 4.

Короткий підсумок

Стаття 299 КК має значно ширшу конструкцію, ніж просто **«умисне вбивство тварини»**. Вона охоплює фізичне жорстоке поводження з хребетними тваринами, порушення правил транспортування з передбаченими наслідками, нацьковування з хуліганського чи корисливого мотиву, а також **пропаганду, публічні заклики й поширення відповідних матеріалів**.

Кваліфікуюча структура:

ч. 1 – базові форми;

ч. 2 – у присутності малолітнього або неповнолітнього;

ч. 3 – особлива жорстокість / 2+ тварини / повторність / група / інші спеціальні форми, включно із сексуальним насильством щодо тварини;

ч. 4 – створення або поширення продукції, що пропагує жорстоке поводження.

Головна межа між кримінальною та адміністративною відповідальністю:

мучення, фізичний біль і страждання без тілесного ушкодження, каліцтва чи загибелі → ст. 89 КУпАП;

тілесне ушкодження, каліцтво або загибель → ст. 299 КК, якщо наявні інші ознаки складу.

Окремо слід запам'ятати:

відповідальність за ст. 299 КК настає з 14 років.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

біль без ушкодження → переважно КУпАП;

тілесне ушкодження / каліцтво / загибель → 299;

дитина присутня → ч. 2;

особлива жорстокість / 2+ тварини / група / повторність → ч. 3;

жорстокий контент створюється або поширюється → ч. 4.

Виготовлення і розповсюдження продукції, що пропагує культ насильства і жорстокості, та порнографічних предметів: ст. 300–301 КК України

Нормативна основа: ст. 300–301 КК України. Чинна редакція КК України – від **18 вересня 2026 р.**

Основна матриця:

твір пропагує культ насильства/жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість або дискримінацію → ст. 300;

твір, зображення чи інший предмет має порнографічний характер → ст. 301;

дитяча порнографія → спеціальна ст. 301-1.

Стаття 300 КК – твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, нетерпимість та дискримінацію

Повна назва ст. 300:

«Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію».

Стаття охоплює не просто зображення насильства, а **твори, зміст яких має саме пропагандистську спрямованість**.

Основна формула:

відображення насильства ≠ автоматично ст. 300;

пропаганда культу насильства чи жорстокості = можлива ст. 300.

Предмет ст. 300

Предметом є **твори**, що пропагують:

- культ насильства;
- культ жорстокості;
- расову нетерпимість;
- національну нетерпимість;
- релігійну нетерпимість;
- дискримінацію.

Це можуть бути, залежно від форми:

- тексти;
- зображення;
- аудіоматеріали;
- відеоматеріали;
- кіно- та відеопродукція;
- інші інформаційні твори.

Пропаганда культу насильства і жорстокості

Для ст. 300 недостатньо того, що у творі:

- показано бійку;
- зображено вбивство;
- описано війну;
- наявні жорстокі сцени.

Необхідна саме **пропаганда**, тобто така подача змісту, яка:

- схвалює насильство чи жорстокість;
- представляє їх як бажану або нормальну модель поведінки;
- формує позитивне ставлення до відповідної поведінки;
- заохочує її наслідування.

Отже:

художній твір про злочин ≠ автоматично твір, що пропагує культ насильства.

Важлива позиція ККС ВС

У постанові від **25 жовтня 2022 р. у справі № 761/31995/18** ККС ВС роз'яснив, що словосполучення **«пропаганда культу насильства і жорстокості» у ст. 300 КК стосується насильства та жорстокості саме у людському суспільстві, у відносинах між людьми**.

Суд прямо зазначив, що ця норма **не поширюється на висловлювання про насильство щодо тварин, рослинного світу чи інших сфер поза людськими суспільними відносинами**.

Тому:

пропаганда жорстокості щодо людей → можлива ст. 300; пропаганда жорстокого поводження з тваринами → не ст. 300 лише на цій підставі, перевіряємо спеціальну ст. 299.

Частина 1 ст. 300

Частина 1 охоплює:

- **ввезення в Україну** відповідних творів з метою збуту чи розповсюдження;
- їх **виготовлення** з тією самою метою;
- **зберігання** з метою збуту чи розповсюдження;
- **перевезення**;
- інше **переміщення** з такою метою;
- **збут**;
- **розповсюдження**;
- **примушування до участі у створенні** таких творів.

Спеціальна мета

Для таких форм, як:

- ввезення;
- виготовлення;
- зберігання;
- перевезення;
- інше переміщення,

обов'язковою є **мета збуту або розповсюдження**.

Отже:

виготовив твір лише для особистого використання → ця форма ст. 300 не утворюється лише через факт виготовлення;

виготовив для подальшого поширення → можлива ст. 300.

Збут ↔ розповсюдження

Збут – передача твору іншій особі, як правило, з відчуженням предмета чи доступу до нього.

Він може бути:

- оплатним;
- безоплатним.

Розповсюдження – доведення відповідного змісту до невизначеного чи ширшого кола осіб будь-яким способом.

Наприклад:

- публікація;
- передача копій;
- відкритий доступ в Інтернеті;
- демонстрація.

Частина 2 ст. 300

Кваліфікованими є:

- ті самі дії щодо **кіно- та відеопродукції** відповідного змісту;
- **збут неповнолітнім** таких творів;
- **розповсюдження серед неповнолітніх** таких творів.

Отже, вік адресата має самостійне кваліфікаційне значення.

Частина 3 ст. 300

Частина 3 передбачає:

- повторність;
- попередню змову групи осіб;
- **примушування неповнолітніх до участі у створенні** відповідних творів.

Основна формула:

звичайне примушування до створення → ч. 1;

примушування неповнолітнього → ч. 3.

Момент закінчення ст. 300

Залежить від форми:

- ввезення – з моменту фактичного переміщення через державний кордон;
- виготовлення – з моменту створення відповідного твору за наявності спеціальної мети;
- зберігання – з моменту фактичного утримання з метою розповсюдження/збуту;
- збут – із фактичної передачі;
- розповсюдження – коли матеріал доведено до інших осіб;
- примушування – з моменту здійснення відповідного примусового впливу.

Фактичне поширення насильства чи вчинення особами насильницьких дій унаслідок такого твору **не потрібне**.

Стаття 301 КК – порнографічні предмети

Стаття 301 має назву:

«Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів».

Основна формула:

порнографічний характер предмета + одна з прямо передбачених форм незаконного обігу = ст. 301.

Предмет ст. 301

Частина 1 прямо називає:

- твори;
- зображення;
- інші предмети **порнографічного характеру**.

При цьому форма представлення інформації не обмежується лише матеріальним носієм.

Позиція ККС ВС щодо цифрових зображень

У постанові від **27 травня 2025 р. у справі № 161/5016/21** ККС ВС прямо відхилив аргумент, що предметом ст. 301 можуть бути лише матеріальні речі.

Суд зазначив, що диспозиція ст. 301 **не обмежує форми, в яких може бути представлена порнографічна інформація**, і прямо визнав цифрові зображення можливим предметом цього складу.

Отже:

фотографія на папері → може бути предметом;

цифровий файл → також може бути предметом ст. 301.

Порнографічний характер ⇹ еротичний характер

Не будь-яке зображення сексуального змісту є порнографічним.

У законодавчій термінології порнографія традиційно характеризується як **вульгарно-натуралістична, самоцільна демонстрація сексуальних дій чи геніталій**, тоді як еротичний матеріал має іншу художню, естетичну чи інформаційну спрямованість.

Тому:

нагота ≠ автоматично порнографія;

сексуальний зміст ≠ автоматично порнографія.

У кримінальному провадженні порнографічний характер конкретного матеріалу повинен бути **належно встановлений**, а не припускатися лише з назви файлу чи суб'єктивної оцінки слідчого.

Частина 1 ст. 301

Охоплює:

- **ввезення в Україну** порнографічних предметів з метою збуту чи розповсюдження;
- їх **виготовлення** з такою метою;
- **зберігання** з метою збуту чи розповсюдження;
- **перевезення**;
- інше **переміщення** з такою метою;
- їх **збут**;
- **розповсюдження**;

- **примушування до участі у створенні** порнографічних предметів.

Зберігання порнографії

Для ст. 301 важлива спеціальна умова:

просте зберігання дорослої порнографії для власного перегляду саме по собі не відповідає диспозиції ч. 1.

Необхідна мета:

збуту або розповсюдження.

Це дуже важлива тестова відмінність.

Тому:

зберігає дорослий порнографічний файл лише для себе → не ч. 1 ст. 301 лише за фактом зберігання;

зберігає файл для подальшого продажу чи надсилання іншим → можлива ст. 301.

Для **дитячої порнографії** закон встановлює іншу, значно ширшу модель відповідальності за спеціальною ст. 301-1.

Виготовлення

Виготовлення – створення відповідного порнографічного предмета:

- фотографії;
- відео;
- графічного зображення;
- іншого твору чи інформаційного продукту.

Для ч. 1 воно кримінально каране за наявності **мети збуту чи розповсюдження**.

Розповсюдження

ККС ВС у справі № 161/5016/21 зазначив, що розповсюдження означає дії, спрямовані на **доведення відповідної інформації до адресата**, після чого правопорушення є закінченим.

Отже:

надіслав порнографічний файл іншій особі → може бути завершеним розповсюдженням.

Не потрібно, щоб адресат:

- зберіг файл;
- переглянув його багато разів;
- переслав далі.

Частина 2 ст. 301

Кваліфікованими є:

- ті самі дії щодо **кіно- та відеопродукції порнографічного характеру**;

- щодо **комп'ютерних програм порнографічного характеру**;
- **збут неповнолітнім**;
- **розповсюдження серед неповнолітніх** творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.

Тут слід відрізняти:

неповнолітній як одержувач дорослої порнографії → ч. 2 ст. 301;

неповнолітня особа зображена у порнографічному матеріалі → спеціальна ст. 301-1.

Частина 3 ст. 301

Кваліфікованими є дії за ч. 1 або 2, якщо вони:

- вчинені **повторно**;
- за попередньою змовою **групою осіб**;
- або з **отриманням доходу у великому розмірі**.

За приміткою до ст. 301 великим є дохід у розмірі **200 і більше НМДГ**.

Повторність

ККС ВС у справі № 161/5016/21 визнав окремі надсилання порнографічних зображень у різні дні самостійними завершеними актами розповсюдження, якщо кожен із них охоплювався окремим умислом.

Отже:

кілька окремих завершених розповсюджень + самостійний умисел → можлива повторність.

Примушування до участі у створенні порнографії

Стаття 301 окремо криміналізує **примушування особи до участі у створенні порнографічних предметів**.

Це може бути:

- фізичний примус;
- психічний тиск;
- погрози;
- інші форми примушування.

Якщо потерпілою є дитина або матеріал становить дитячу порнографію, необхідно перевіряти **ст. 301-1 та інші спеціальні норми про сексуальну експлуатацію дітей**.

Ст. 300 ⇔ ст. 301

Ознака	**Ст. 300**	**Ст. 301**
Предмет	твори з пропагандою насильства, жорстокості, нетерпимості, дискримінації	**порнографічні твори, зображення, предмети**
Основний критерій	**ідеологічно-пропагандистський зміст**	**порнографічний сексуальний зміст**
Ввезення	з метою збуту/розповсюдження	з тією самою метою
Виготовлення	з метою збуту/розповсюдження	з тією самою метою
Зберігання	з метою збуту/розповсюдження	з тією самою метою
Збут/розповсюдження	так	так
Неповнолітній адресат	кваліфікуюча ознака	**кваліфікуюча ознака**

Ст. 300 ⇔ ст. 299

Після сучасної редакції ст. 299 важливо не змішувати ці склади.

Ст. 300:

культ насильства і жорстокості **у людських суспільних відносинах**.

Ст. 299:

пропаганда або поширення матеріалів, пов'язаних із **жорстоким поводженням з тваринами**.

Саме таку межу підтвердив ККС ВС у справі № 761/31995/18.

Ст. 301 ⇔ ст. 301-1

Це принципова межа.

Ст. 301:

порнографія без спеціальної ознаки дитини як об'єкта сексуального зображення.

Ст. 301-1:

спеціально криміналізована **дитяча порнографія**, для якої закон передбачає ширший перелік караних форм, зокрема одержання доступу, придбання, зберігання та інші дії.

Тому:

доросла порнографія + зберігання лише для себе → не ст. 301 лише через зберігання;

дитяча порнографія + свідоме зберігання/доступ за умов ст. 301-1 → кримінальна відповідальність можлива.

Суб'єктивна сторона

Статті 300 і 301 характеризуються **умисною формою вини**.

Для:

- ввезення;
- виготовлення;
- зберігання;
- перевезення;
- іншого переміщення

обов'язкова спеціальна **мета збуту чи розповсюдження**.

Для безпосереднього збуту або розповсюдження така мета реалізується у самій поведінці.

Суб'єкт

За загальним правилом суб'єкт ст. 300 і 301 – **фізична осудна особа, яка досягла 16 років**.

Ці статті не входять до переліку ч. 2 ст. 22 КК щодо відповідальності з 14 років.

Момент закінчення

Для більшості форм склади є **формальними**.

Не потрібно доводити:

- моральну деградацію конкретної особи;
- фактичне наслідування насильства;
- сексуальну поведінку адресата;
- інші подальші наслідки.

Достатньо вчинення передбаченої законом дії за наявності необхідних предмета, умислу і спеціальної мети.

Кваліфікаційний алгоритм

При роботі з інформаційним твором необхідно встановити:

- **Який характер матеріалу?**
    - пропагує культ насильства/жорстокості, нетерпимість чи дискримінацію → 300;
    - порнографічний → 301;
    - дитяча порнографія → 301-1.
- **Не плутати з простим зображенням:**
    - сцена насильства ≠ автоматично культ насильства;
    - оголене тіло ≠ автоматично порнографія.
- **Яка дія вчинена?**
    - ввезення;
    - виготовлення;
    - зберігання;
    - перевезення;

    - переміщення;
    - збут;
    - розповсюдження;
    - примушування до створення.
- **Для ввезення/виготовлення/зберігання/переміщення – чи є мета збуту або розповсюдження?**
    - ні → відповідна форма ст. 300/301 не утворюється;
    - так → далі.
- **Чи матеріал цифровий?**
    - це не виключає предмет ст. 301.
- **Чи одержувач неповнолітній?**
    - перевіряємо ч. 2.
- **Чи особа вчиняє дії повторно, групою або отримує великий дохід?**
    - ст. 301 → ч. 3;
    - ст. 300 → перевіряємо ч. 3.
- **Чи в порнографічному матеріалі зображена дитина?**
    - переходимо до спеціальної ст. 301-1.

Короткий підсумок

Стаття 300 охоплює обіг творів, які **не просто містять насильство, а пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість або дискримінацію**.

ККС ВС у справі **№ 761/31995/18 від 25 жовтня 2022 р.** уточнив важливу межу: поняття культу насильства і жорстокості у ст. 300 стосується **відносин між людьми**, а не жорстокості щодо тварин.

Стаття 301 охоплює ввезення, виготовлення, зберігання, переміщення, збут і розповсюдження **порнографічних предметів**, а також примушування до участі в їх створенні. Для ввезення, виготовлення, зберігання та переміщення потрібна **мета збуту або розповсюдження**.

Особливо важлива сучасна позиція ККС ВС від **27 травня 2025 р., справа № 161/5016/21**:

предмет ст. 301 не обмежується матеріальними носіями – цифрові порнографічні зображення також можуть бути предметом цього кримінального правопорушення.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

пропагує культ насильства між людьми → 300;

доросла порнографія + незаконний обіг → 301;

зберігання дорослої порнографії лише для себе ≠ автоматично 301;

дитяча порнографія → спеціальна 301-1.

Дитяча порнографія та видовищні заходи сексуального характеру за участю неповнолітніх: ст. 301-1–301-2 КК України

Нормативна основа: ст. 156-1, 301-1, 301-2 КК України. Чинна редакція КК України станом на 30 жовтня 2026 р. – від **18 вересня 2026 р.**

Цей блок встановлює спеціальну кримінально-правову охорону дітей від **сексуальної експлуатації у порнографічній продукції та сексуальних видовищах**.

Основна матриця:

умисно одержує доступ / придбаває / зберігає дитячу порнографію навіть для себе → ч. 1 ст. 301-1;

зберігає/переміщує її для збуту або розповсюдження → ч. 2;

виготовляє / розповсюджує / збуває / примушує неповнолітнього до створення → ч. 3;

кваліфікуючі обставини або примушування малолітнього → ч. 4;

сексуальний видовищний захід за участю неповнолітнього → ст. 301-2.

Поняття дитячої порнографії

Поняття міститься у примітці до ст. 156-1 КК і застосовується також до ст. 301-1.

Дитяча порнографія – це зображення у будь-який спосіб:

- дитини;
- або особи, яка **виглядає як дитина**,

у:

- реальному чи змодельованому **відверто сексуальному образі**;
- реальній чи змодельованій **відверто сексуальній поведінці**;

а також **будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях**.

Отже, закон охоплює не лише фотографії реальної дитини.

Важливими є також:

- змодельовані зображення;
- цифрові зображення;
- матеріали, де особа виглядає як дитина.

Стаття 301-1 КК

Повна назва:

«Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження».

Ця стаття істотно відрізняється від загальної ст. 301 щодо дорослої порнографії.

Для дитячої порнографії закон криміналізує навіть **свідомий доступ або зберігання без мети збуту чи поширення**.

Частина 1 ст. 301-1

Охоплює:

- **умисне одержання доступу** до дитячої порнографії через інформаційно-телекомунікаційні систем або технології;
- **умисне придбання**;
- **умисне зберігання**;
- ввезення в Україну;
- перевезення;
- інше переміщення

дитячої порнографії **без мети збуту чи розповсюдження**.

Основна формула:

дитяча порнографія + свідомий доступ/володіння навіть лише для особистого використання = ч. 1 ст. 301-1.

Це принципово відрізняється від ст. 301:

доросла порнографія + зберігання лише для себе → не утворює ст. 301 лише за фактом зберігання;

дитяча порнографія + умисне зберігання навіть без мети поширення → ч. 1 ст. 301-1.

Умисне одержання доступу

Примітка до ст. 301-1 спеціально пояснює, коли доступ вважається умисним.

Необхідно довести, що особа **усвідомлювала, що отримає доступ саме до дитячої порнографії**.

Закон наводить приклади доказування такої усвідомленості:

- повторне одержання доступу;
- внесення плати за доступ.

Отже:

випадково відкрив файл → не автоматично ст. 301-1;

свідомо шукав, неодноразово відкривав, оплачував доступ → може свідчити про умисність.

Перегляд ↔ одержання доступу

Для сучасної конструкції ст. 301-1 не обов'язково:

- завантажити файл;
- скопіювати його;
- зберегти на носії.

Якщо особа **умисно отримує онлайн-доступ** до відповідного матеріалу, цього може бути достатньо для ч. 1.

Тобто:

усвідомлений онлайн-перегляд через спеціально отриманий доступ → може утворювати склад.

Придбання

Придбання означає умисне набуття матеріалу, наприклад шляхом:

- купівлі;
- обміну;
- іншого одержання у фактичне володіння.

Зберігання

Зберігання – умисне фактичне володіння дитячою порнографією:

- на телефоні;
- комп'ютері;
- флеш-носії;
- іншому цифровому або матеріальному носії.

Для ч. 1 **не потрібна мета поширення**.

Це одна з найважливіших ознак статті.

Частина 2 ст. 301-1

Охоплює:

- **ввезення в Україну** дитячої порнографії з метою збуту або розповсюдження;
- **зберігання** з такою метою;
- **перевезення**;
- інше **переміщення**

з метою збуту чи розповсюдження.

Основна межа:

без мети поширення → ч. 1;

із метою збуту/розповсюдження → ч. 2.

Частина 3 ст. 301-1

Охоплює:

- **виготовлення** дитячої порнографії;
- її **розповсюдження**;
- **збут**;
- **примушування неповнолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії**.

Для виготовлення закон **не вимагає окремої мети подальшого збуту чи поширення**.

Тобто: **саме виготовлення дитячої порнографії вже кримінально каране.**

Це ще одна важлива відмінність від ст. 301.

Виготовлення

Може полягати у:

- фотографуванні;
- відеозйомці;
- створенні цифрового зображення;
- монтажі чи моделюванні відповідної продукції;
- іншому створенні матеріалу, що відповідає законодавчому поняттю дитячої порнографії.

Розповсюдження

Розповсюдження – доведення матеріалу до інших осіб, у тому числі через:

- месенджери;
- соціальні мережі;
- файлообмінні сервіси;
- електронну пошту;
- інші цифрові технології.

ККС ВС підтверджував, що **цифровий характер зображення не виключає його з предмета порнографічного кримінального правопорушення**. У сучасній практиці перенесення відповідальності за дитячу порнографію зі старої редакції ст. 301 до ст. 301-1 не визнано декриміналізацією відповідних діянь.

Примушування неповнолітнього до створення дитячої порнографії

Це окрема форма ч. 3.

Потерпілий – **особа від 14 до 18 років**.

Примушування може здійснюватися шляхом:

- фізичного тиску;
- погроз;
- шантажу;
- іншого психічного примусу.

ККС ВС у справі № 545/2721/19 підтвердив, що перенесення цієї заборони зі старої редакції ст. 301 до ст. 301-1 не означало її декриміналізації. Суд також наголосив: ознаки дитячої порнографії встановлюються **за сукупністю доказів**, а висновок експерта не має автоматично визначального значення.

Частина 4 ст. 301-1

Частина 4 охоплює:

- дії за ч. 2 або 3, вчинені **повторно**;

- за попередньою змовою **групою осіб**;
- з **отриманням доходу у великому розмірі**;
- а також **примушування малолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії**.

Основна вікова межа:

примушують неповнолітнього 14–17 років → ч. 3;

примушують малолітнього до 14 років → ч. 4.

Великий дохід

Для застосування відповідної кваліфікуючої ознаки необхідно встановити:

- факт отримання доходу;
- його розмір;
- причинний зв'язок із відповідною діяльністю.

Не слід ототожнювати «дохід» із вартістю файлів чи обладнання.

Частина 5 – спеціальне правило для неповнолітніх

Неповнолітня особа **не підлягає кримінальній відповідальності** за:

- виготовлення;
- зберігання;
- перевезення;
- інше переміщення

дитячої порнографії, якщо такі дії вчинені **без мети збуту або розповсюдження**.

Це спеціальне правило спрямоване, зокрема, на недопущення автоматичної криміналізації поведінки самого неповнолітнього у ситуаціях створення чи володіння відповідними матеріалами без поширювальної мети.

Однак воно **не охоплює збут чи розповсюдження**.

Частина 6 – виконання законних повноважень

Не підлягає кримінальній відповідальності за ч. 1 особа, яка вчинила відповідні дії **з метою виконання покладених на неї повноважень на законних підставах і в установленому порядку**.

Наприклад, це може стосуватися належно уповноважених осіб, які працюють із такими матеріалами в межах:

- кримінального провадження;
- експертного дослідження;
- інших прямо передбачених законом функцій.

Стаття 301-2 КК – видовищний захід сексуального характеру за участю неповнолітнього

Стаття 301-2 має назву:

«Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи».

Вона криміналізує не лише організацію такого заходу, а й:

- його проведення;
- свідоме відвідування з метою перегляду;
- втягнення;
- примушування неповнолітнього до участі.

Поняття видовищного заходу сексуального характеру

Примітка до ст. 301-2 визначає його як:

- **публічний показ у будь-якій формі продукції сексуального характеру**;
- або **сценічні дії**, метою яких є втілення сексуальних дій.

Закон прямо охоплює і заходи, які проводяться **з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій**.

Отже, захід не обов'язково має відбуватися фізично у клубі чи іншому приміщенні.

Онлайн-трансляція також може утворювати ст. 301-2.

Частина 1 ст. 301-2 – проведення заходу

Охоплює **проведення видовищного заходу сексуального характеру**, в якому задіяна **неповнолітня особа**.

Основна формула:

проводить сексуальне шоу + у ньому бере участь особа до 18 років → ч. 1 ст. 301-2.

Для цієї частини не потрібно, щоб потерпілий був малолітнім.

Достатньо неповноліття – **до 18 років**.

Частина 2 – відвідування заходу

Криміналізується **відвідування такого заходу з метою його перегляду**, якщо відвідувач **завідомо знає**, що в ньому задіяна:

- малолітня;
- або неповнолітня особа.

Це може бути:

- фізична присутність;
- підключення до відповідної онлайн-трансляції.

Основна формула:

знає про участь дитини + свідомо відвідує для перегляду → ч. 2.

Важлива ознака – завідомість

Необхідно довести, що відвідувач **знав про участь неповнолітнього**.

Якщо особа об’єктивно не знала і не усвідомлювала вік учасника, ознака завідомості відсутня.

Частина 3 – втягнення або примушування неповнолітнього

Охоплює:

- **втягнення неповнолітньої особи** до участі у видовищному заході сексуального характеру;
- або її **примушування** до участі

із використанням:

- обману;
- шантажу;
- уразливого стану;
- насильства;
- погрози застосування насильства.

Втягнення

Втягнення означає активне формування у неповнолітнього готовності до участі у відповідному заході.

Може здійснюватися через:

- умовляння;
- обіцянки;
- психологічний вплив;
- маніпуляцію.

Примушування

Примушування характеризується тиском на волю потерпілого, зокрема через прямо названі законом засоби.

Частина 4 – малолітній потерпілий

Якщо дії, передбачені ч. 3, вчиняються щодо **малолітньої особи**, застосовується ч. 4.

Отже:

втягнення/примушування 14–17-річного → ч. 3;

втягнення/примушування особи до 14 років → ч. 4.

Ст. 301-1 ⇔ ст. 301-2

Це головне розмежування.

Ознака	**Ст. 301-1**	**Ст. 301-2**
Центральний предмет	**дитяча порнографія**	**видовищний захід сексуального характеру**

Форма	матеріал/контент	**публічний показ або сценічна дія**
Доступ/зберігання	криміналізовані	не центральна конструкція
Виготовлення	**так**	проведення заходу
Розповсюдження	**так**	ні
Перегляд	умисний доступ може бути ч. 1	**відвідування з метою перегляду – ч. 2**
Примушування дитини	до створення порнографії	**до участі у сексуальному видовищі**

Ст. 301-1 ⇔ ст. 156-1

Стаття 156-1 охоплює **домагання дитини для сексуальних цілей**.

Зокрема:

пропозиція зустрічі неповнолітньому з метою втягнення його у виготовлення дитячої порнографії + хоча б одна подальша дія для організації зустрічі → ч. 2 ст. 156-1.

Отже:

ще готує майбутню зустріч для втягнення → 156-1;

дитячу порнографію вже виготовляє або примушує до створення → 301-1.

Ст. 301 ⇔ ст. 301-1

Ст. 301:

доросла порнографія; для багатьох підготовчих форм потрібна **мета збуту чи розповсюдження**.

Ст. 301-1:

дитяча порнографія; навіть:

- умисний доступ;
- придбання;
- зберігання

без такої мети вже криміналізовані.

Тому:

дорослий порнографічний файл лише для себе → не автоматично ст. 301;

дитячий порнографічний файл свідомо зберігається лише для себе → ч. 1 ст. 301-1.

Вік потерпілого і поняття «дитина»

Для цілей цього блоку потрібно чітко розрізняти:

- **малолітня особа – до 14 років**;
- **неповнолітня особа – до 18 років**.

При цьому визначення дитячої порнографії охоплює також **особу, яка виглядає як дитина**, що робить поняття предмета ширшим за просте встановлення паспортного віку зображеної особи.

Доказування характеру матеріалу

Порнографічний характер і належність матеріалу до **дитячої порнографії** мають бути доведені в кримінальному провадженні.

ККС ВС у справі № 545/2721/19 наголосив:

суд встановлює ознаки предмета за сукупністю всіх доказів; висновок експерта не є безальтернативним або наперед визначальним доказом.

Водночас значення може мати доведеність того, що винний **усвідомлював неповнолітній вік зображеної особи**.

Момент закінчення

Ст. 301-1

Залежить від форми:

- доступ – із моменту умисного одержання доступу;
- придбання – із набуття;
- зберігання – з моменту умисного фактичного володіння;
- виготовлення – зі створення відповідного матеріалу;
- збут – із передачі;
- розповсюдження – з доведення матеріалу до іншої особи;
- примушування – з реалізації відповідного примусового впливу.

Ст. 301-2

- проведення – з фактичного проведення заходу;
- відвідування – з фактичного свідомого відвідування з метою перегляду;
- втягнення/примушування – з реалізації відповідної форми впливу.

Фактична сексуальна шкода чи подальше поширення матеріалів **не є обов'язковими наслідками для закінчення цих форм**.

Суб'єктивна сторона

Обидві статті передбачають **умисну форму вини**.

Особливо важливо встановити:

для ч. 1 ст. 301-1 – усвідомлення характеру доступу чи матеріалу;

для ч. 2 ст. 301-1 – мету збуту або розповсюдження;

для ч. 2 ст. 301-2 – завідоме знання про участь дитини + мету перегляду;

для втягнення/примушування – усвідомлене залучення неповнолітнього до сексуальної експлуатації.

Суб'єкт

За загальним правилом – фізична осудна особа з **16 років**.

Однак ст. 301-1 містить спеціальне правило:

неповнолітній не відповідає за виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії без мети збуту або розповсюдження.

Кваліфікаційний алгоритм

При фабулі щодо сексуального контенту за участю дитини необхідно встановити:

- **Чи відповідає матеріал поняттю дитячої порнографії?**
  - реальна дитина;
  - особа, яка виглядає як дитина;
  - реальний або змодельований сексуальний образ/поведінка.
- **Яка дія вчинена?**
  - доступ;
  - придбання;
  - зберігання;
  - переміщення;
  - виготовлення;
  - збут;
  - розповсюдження;
  - примушування до створення.
- **Чи є мета збуту або розповсюдження?**
  - немає → ч. 1;
  - є при зберіганні/переміщенні → ч. 2.
- **Виготовлення/збут/розповсюдження?**
  - ч. 3.
- **Кого примушують?**
  - 14–17 років → ч. 3;
  - до 14 років → ч. 4.
- **Чи дії повторні, групові або дали великий дохід?**
  - ч. 4.
- **Чи особа лише шукає/переглядає онлайн?**
  - перевіряємо, чи доведений **умисний доступ**.
- **Чи йдеться не про готовий матеріал, а про сексуальне шоу за участю дитини?**
  - переходимо до 301-2.

Для ст. 301-2:

- **проводить захід за участю неповнолітнього → ч. 1;**
- **завідомо відвідує для перегляду → ч. 2;**

- **втягує/примушує неповнолітнього → ч. 3;**
- **те саме щодо малолітнього → ч. 4.**

Короткий підсумок

Стаття 301-1 спеціально криміналізує весь основний цикл обігу дитячої порнографії – від **свідомого доступу й зберігання** до виготовлення, збуту та розповсюдження. На відміну від дорослої порнографії, **мета поширення не потрібна для умисного доступу, придбання чи зберігання** за ч. 1.

Кваліфікаційна структура:

ч. 1 – доступ/придбання/зберігання/переміщення без мети поширення;
ч. 2 – зберігання/переміщення з метою поширення;
ч. 3 – виготовлення/збут/розповсюдження/примушування неповнолітнього;
ч. 4 – повторність, група, великий дохід або примушування малолітнього.

Стаття 301-2 охороняє дитину вже від іншої форми сексуальної експлуатації – **участі у видовищному заході сексуального характеру**. Закон криміналізує не тільки проведення такого заходу, а й **свідоме відвідування для перегляду**, а також втягнення чи примушування дитини до участі.

Важливе правило ККС ВС:

ознаки дитячої порнографії встановлюються судом за сукупністю доказів, а експертний висновок не має наперед установленої або безальтернативної сили.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

дитяча порнографія навіть «лише для себе» → 301-1;

виготовив/поширив → ч. 3;

примушує малолітнього → ч. 4;

сексуальне шоу з неповнолітнім → 301-2;

свідомо прийшов або підключився дивитися → ч. 2 ст. 301-2.

Місця розпусти, сутенерство та втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: ст. 302–304 КК України

Нормативна основа: ст. 302–304 КК України. Чинна редакція КК України станом на 30 жовтня 2026 р. – від **18 вересня 2026 р.**

Цей блок охоплює три різні за механізмом посягання:

ст. 302 – створення або утримання місця розпусти та звідництво;

ст. 303 – втягнення або примушування до проституції та сутенерство;

ст. 304 – втягнення неповнолітнього в іншу протиправну діяльність, пияцтво, жебрацтво чи азартні ігри.

Основна матриця:

організовує місце або зводить осіб для розпусти → 302;

забезпечує проституцію іншої особи або втягує/примушує до неї → 303;

дорослий формує в неповнолітнього готовність до іншої протиправної діяльності → 304.

Стаття 302 КК – створення або утримання місць розпусти і звідництво

Частина 1 ст. 302 передбачає:

- **створення місця розпусти**;
- **утримання місця розпусти**;
- **звідництво для розпусти**.

Місце розпусти

КК не містить окремої легальної дефініції «місця розпусти».

У кримінально-правовому розумінні йдеться про приміщення чи інше місце, яке **організовано або систематично використовується для задоволення сексуальних потреб у формах, що суперечать суспільній моральності**.

Це може бути, залежно від фактичних обставин:

- квартира;
- будинок;
- готельний номер;
- салон;
- інше приміщення.

Вирішальним є не формальне призначення приміщення, а **характер його фактичного використання**.

Створення місця розпусти

Створення – це організаційні дії, внаслідок яких певне місце стає придатним і фактично призначеним для відповідної діяльності.

Може охоплювати:

- пошук приміщення;
- його обладнання;
- забезпечення доступу;
- підбір осіб;
- встановлення порядку використання;
- організацію роботи.

Основна формула:

створює умови для систематичного використання місця для розпусти → ст. 302.

Утримання місця розпусти

Утримання означає забезпечення **подальшого функціонування** вже створеного місця.

Може полягати у:

- оплаті оренди;
- забезпеченні приміщення;
- прийманні клієнтів;
- контролі доступу;
- підтриманні порядку роботи;
- організаційному забезпеченні діяльності.

Тому:

створення → запуск об'єкта;

утримання → забезпечення його функціонування.

Звідництво для розпусти

Звідництво – це **сприяння добровільним сексуальним контактам інших осіб шляхом їх зведення**.

Наприклад:

- знайомить осіб саме для сексуального контакту;
- організовує зустріч;
- забезпечує відповідний контакт між ними.

Важливо відрізняти звідництво від сутенерства.

Звідництво → організовує контакт;

сутенерство → забезпечує заняття проституцією іншою особою.

Кваліфікуючі ознаки ст. 302

Частина 2 передбачає ті самі дії, якщо вони вчинені:

- **з метою наживи**;
- особою, **раніше судимою за це кримінальне правопорушення**;
- **організованою групою**.

Частина 3 – дії за ч. 1 або 2 із **залученням неповнолітнього**.

Частина 4 – ті самі дії із **залученням малолітньої особи**.

Отже:

14–17 років → ч. 3;

до 14 років → ч. 4.

Стаття 303 КК – сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією

Частина 1 ст. 303 охоплює:

- **втягнення особи у заняття проституцією**;
- **примушування до заняття проституцією** з використанням:
    - обману;
    - шантажу;
    - уразливого стану;
    - насильства;
    - погрози насильством;
- **сутенерство**.

Поняття проституції

Для кваліфікації ключовою є **систематична сексуальна діяльність за винагороду**, а не одиничний сексуальний контакт.

Стаття 303 спрямована не на криміналізацію самої особи, яка надає сексуальні послуги, а на тих, хто:

- втягує;
- примушує;
- організаційно забезпечує таку діяльність.

Втягнення у проституцію

Втягнення – активний вплив на особу з метою сформувати у неї готовність займатися проституцією.

Для повнолітнього потерпілого ч. 1 прямо пов'язує втягнення або примушування з такими способами:

- обман;
- шантаж;
- використання уразливого стану;
- насильство;
- погроза насильством.

Обман

Може полягати у повідомленні неправдивої інформації або приховуванні істотних обставин, наприклад щодо:

- характеру роботи;
- умов її виконання;
- реальної мети поїздки.

Шантаж

Полягає у психологічному примусі через погрозу розголосити відомості, які потерпілий прагне зберегти в таємниці.

Уразливий стан

Йдеться про використання такого фізичного, психічного, соціального чи матеріального становища особи, за якого її здатність вільно приймати рішення істотно обмежена.

Примушування

Примушування означає тиск на волю особи з метою змусити її займатися проституцією.

Може здійснюватися через:

- фізичне насильство;
- погрозу насильством;
- шантаж;
- інші прямо передбачені законом засоби.

Сутенерство

Примітка до ст. 303 прямо визначає:

сутенерство – це дії особи щодо забезпечення заняття проституцією іншою особою.

Це ключова дефініція.

До сутенерства можуть належати дії щодо:

- пошуку клієнтів;
- організації зустрічей;
- перевезення;
- забезпечення приміщення;
- реклами;
- охорони;
- контролю;
- отримання частини доходу;
- іншого забезпечення заняття проституцією.

При цьому для сутенерства **не потрібно доводити, що особа спочатку втягнула потерпілу у проституцію**.

Якщо людина вже добровільно займалася проституцією, а інша особа забезпечує цю діяльність, можливе **сутенерство як самостійна форма ст. 303**.

Ст. 302 ↔ ст. 303

Це одне з головних розмежувань.

Ознака	**Ст. 302**	**Ст. 303**
Центральна поведінка	місце / звідництво	**проституція іншої особи**
Створення приміщення	так	не обов’язково

Зведення осіб	**так**	може бути елементом забезпечення
Втягнення у проституцію	ні	**так**
Примушування	не конструктивна ознака	**так**
Сутенерство	ні	**так**
Ключ	організація місця/контакту	**забезпечення проституції**

Формула:

зводить осіб для розпусти → 302;

організовує систематичне надання сексуальних послуг за винагороду → 303.

В одній фактичній ситуації можуть бути ознаки обох складів, якщо особа одночасно:

- утримує місце розпусти;
- і виконує функції сутенера.

Кваліфікуючі ознаки ст. 303

Частина 2 – дії за ч. 1, вчинені:

- щодо **кількох осіб**;
- **повторно**;
- за попередньою змовою **групою осіб**;
- **службовою особою з використанням службового становища**;
- особою, від якої потерпілий перебував у **матеріальній чи іншій залежності**.

Частина 3:

- щодо **неповнолітнього**;
- або **організованою групою**.

Частина 4:

- щодо **малолітнього**;
- або якщо діяння спричинило **тяжкі наслідки**.

Особливе правило щодо дітей

Примітка до ст. 303 встановлює дуже важливе правило:

для втягнення **неповнолітнього чи малолітнього** у проституцію або примушування їх до цього **не потрібно доводити застосування обману, шантажу, уразливого стану, насильства, службової залежності тощо**.

Тобто:

дорослий потерпілий → потрібно встановити передбачений законом спосіб втягнення/примушування;

дитина → самого факту втягнення або примушування достатньо за умови інших ознак складу.

Це принципова тестова відмінність.

Стаття 304 КК – втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Частина 1 ст. 304 охоплює втягнення неповнолітніх:

- у **протиправну діяльність**;
- у **пияцтво**;
- у **заняття жебрацтвом**;
- в **азартні ігри**.

Основна формула:

дорослий цілеспрямовано впливає на неповнолітнього, щоб залучити його до відповідної антисоціальної або протиправної поведінки → ст. 304.

Потерпілий

За ч. 1 потерпілим є **неповнолітня особа**, тобто особа до 18 років.

Частина 2 встановлює підвищену відповідальність, якщо дії вчинені щодо **малолітнього**, тобто особи до 14 років.

Суб'єкт

Суб'єкт ст. 304 є **дорослою особою**.

Саме дорослий здійснює кримінально караний вплив на неповнолітнього.

ККС ВС у своїй практиці прямо характеризує втягнення як поведінку **дорослої особи**, спрямовану на безпосередній вплив на неповнолітнього.

Втягнення у протиправну діяльність

Втягнення означає **активний цілеспрямований вплив**, який формує у неповнолітнього бажання або готовність узяти участь у відповідній протиправній поведінці.

ККС ВС у постанові від **21 травня 2020 р., справа № 711/8218/18**, зазначив, що втягнення може здійснюватися через:

- фізичне насильство;
- психічний вплив;
- **пропозицію вчинити кримінальне правопорушення**.

У тій справі неповнолітній погодився на крадіжку саме після пропозиції дорослого; ВС визнав таку поведінку достатньою для ст. 304.

Способи втягнення

Можуть використовуватися:

- переконання;
- умовляння;

- обіцянки винагороди;
- підкуп;
- обман;
- погрози;
- психологічний тиск;
- фізичне насильство;
- романтизація протиправної поведінки;
- особистий приклад;
- пропозиція спільно вчинити кримінальне правопорушення.

Перелік способів **не є вичерпним**.

Втягнення ≠ проста присутність неповнолітнього

Необхідно встановити **причинний вплив дорослого на формування поведінки неповнолітнього**.

Якщо неповнолітній:

- самостійно вже мав намір учинити правопорушення;
- дорослий не здійснював щодо нього відповідного впливу,

сам факт спільної участі ще не доводить ст. 304.

Втягнення у пияцтво

Йдеться не про одиничний випадок пропозиції алкоголю як такий, а про **формування у неповнолітнього схильності до систематичного вживання алкогольних напоїв**.

Тому важливе значення має спрямованість поведінки дорослого на залучення неповнолітнього саме до **пияцтва як стійкої поведінки**.

Втягнення у жебрацтво

Жебрацтво – систематичне випрошування:

- грошей;
- речей;
- інших матеріальних цінностей

у сторонніх осіб.

Втягнення може полягати у:

- примушуванні;
- організації;
- направленні неповнолітнього на жебракування;
- використанні його для систематичного одержання коштів.

Якщо поведінка набуває ознак **експлуатації людини**, у складніших фабулах необхідно також перевіряти ст. 149 КК.

Втягнення в азартні ігри

Це цілеспрямоване залучення неповнолітнього до участі в азартних іграх.

Для ст. 304 значення має не випадкове спостереження за грою, а **реальне залучення до участі**.

Частина 2 ст. 304

Кваліфікованими є ті самі дії, якщо вони вчинені:

- щодо **малолітньої особи**;
- **батьком**;
- **матір'ю**;
- **вітчимом**;
- **мачухою**;
- **опікуном**;
- **піклувальником**;
- особою, на яку покладено обов'язки щодо **виховання потерпілого чи піклування про нього**.

Тобто кваліфікуючими є:

особливо малий вік потерпілого або спеціальний сімейно-виховний статус винного.

Ст. 304 ↔ співучасть у конкретному кримінальному правопорушенні

Якщо дорослий втягнув неповнолітнього у конкретне кримінальне правопорушення, може виникати **сукупність**:

- відповідна стаття Особливої частини КК;
-
    - ст. 304.

Наприклад:

дорослий умовив 16-річного разом учинити крадіжку.

Можлива кваліфікація:

крадіжка у відповідній формі + ст. 304.

ККС ВС підтверджує самостійне значення ст. 304 поряд із відповідальністю за злочин, до якого залучено дитину.

Якщо неповнолітній не досяг віку кримінальної відповідальності

Якщо дорослий використовує для вчинення кримінального правопорушення особу, яка через вік **не є суб'єктом цього кримінального правопорушення**, така ситуація не утворює співучасті в юридичному розумінні.

Дорослий розглядається як **виконавець через використання особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності**, і за наявності відповідних ознак додатково відповідає за ст. 304. Такий підхід підтверджений практикою об'єднаної палати ККС ВС.

Основна формула:

використав малолітнього як «знаряддя» злочину → дорослий сам є виконавцем + можлива ст. 304.

Ст. 303 ↔ ст. 304

Це особливо важливо, коли потерпілою є дитина.

Ст. 303 – спеціальна норма щодо **втягнення в проституцію**.

Ст. 304 – загальна норма щодо іншої протиправної діяльності, пияцтва, жебрацтва та азартних ігор.

Тому:

втягує неповнолітню особу у проституцію → ст. 303 ч. 3;

втягує малолітню особу у проституцію → ст. 303 ч. 4;

а не просто ст. 304.

Основна формула:

проституція → спеціальна 303;

інша протиправна діяльність → 304.

Ст. 302 ↔ ст. 303 ↔ ст. 304

Ознака	**Ст. 302**	**Ст. 303**	**Ст. 304**
Центральний об’єкт поведінки	місце розпусти / звідництво	**проституція**	**поведінка неповнолітнього**
Створення/утримання приміщення	**так**	не обов’язково	ні
Звідництво	**так**	може бути елементом забезпечення	ні
Втягнення у проституцію	ні	**так**	спеціально не застосовується
Сутенерство	ні	**так**	ні
Втягнення у злочинну/іншу протиправну діяльність	ні	ні	**так**
Пияцтво/жебрацтво/азартні ігри	ні	ні	**так**
Неповнолітній	кваліфікуюча ознака	**кваліфікуюча ознака**	обов’язковий потерпілий

Ст. 303 ↔ ст. 149 КК – торгівля людьми

В окремих фабулах сексуальна експлуатація може водночас містити ознаки **торгівлі людьми**.

Ст. 303 зосереджена на:

- втягненні;
- примушуванні до проституції;
- сутенерстві.

Ст. 149 – на:

- торгівлі людиною;
- вербуванні;
- переміщенні;
- переховуванні;
- передачі;
- одержанні людини

з **метою експлуатації** за наявності передбачених законом умов.

Тому організація проституції не автоматично є торгівлею людьми, але в складних схемах сексуальної експлуатації можлива **сукупність або застосування спеціальної конструкції ст. 149 залежно від фактичних дій**. Судова статистика ВС за 2019–2025 роки показує, що ст. 149 у практиці нерідко поєднується зі ст. 303.

Момент закінчення

Стаття 302

- створення місця – з моменту фактичного створення відповідного місця;
- утримання – з моменту здійснення діяльності щодо забезпечення його функціонування;
- звідництво – з моменту фактичного вчинення дій щодо зведення осіб.

Стаття 303

- втягнення/примушування – з моменту здійснення дій, якими фактично реалізовано відповідний вплив;
- сутенерство – з моменту фактичного здійснення дій щодо забезпечення заняття проституцією іншою особою.

Стаття 304

Закінчення пов'язується з фактичним **втягненням**, тобто здійсненням такого впливу, який реально спрямований на залучення неповнолітнього до відповідної поведінки.

Для кваліфікації втягнення у конкретне кримінальне правопорушення не потрібно, щоб неповнолітній обов'язково довів це правопорушення до кінця.

Суб'єктивна сторона

Статті 302–304 є **умисними**.

Стаття 302

Для ч. 2 окремою кваліфікуючою ознакою є **мета наживи**.

Стаття 303

Особа усвідомлює:

- характер проституції іншої особи;
- власний вплив або організаційне забезпечення,

і бажає відповідного результату.

Стаття 304

Дорослий усвідомлює:

- неповнолітній вік потерпілого;
- характер впливу;
- спрямованість на втягнення його у відповідну поведінку.

Суб'єкт

За ст. 302 і 303 – за загальним правилом **фізична осудна особа з 16 років**.

За ст. 304 суб'єкт є спеціальним у тому сенсі, що **втягнення здійснює доросла особа**; ч. 2 додатково виділяє батьків, опікунів та інших осіб, відповідальних за виховання. Практика ККС ВС прямо виходить із конструкції втягнення як впливу дорослого на неповнолітнього.

Кваліфікаційний алгоритм

При фабулі сексуальної чи іншої експлуатації необхідно встановити:

- **Що саме організовує особа?**
  - приміщення/місце для розпусти → 302;
  - проституцію іншої особи → 303;
  - протиправну поведінку неповнолітнього → 304.
- **Чи лише зводить осіб для сексуального контакту?**
  - 302.
- **Чи забезпечує систематичне заняття проституцією іншою особою?**
  - сутенерство → 303.
- **Чи сама формує у людини готовність займатися проституцією?**
  - втягнення → 303.
- **Чи примушує?**
  - перевіряємо способи ч. 1 ст. 303.
- **Якщо потерпілий – дитина:**
  - проституція → спеціальна ст. 303;
  - інша протиправна діяльність → 304.
- **Вік дитини:**
  - 14–17 років → неповнолітній;
  - до 14 років → малолітній, тяжча кваліфікація.
- **Чи дорослий втягнув дитину у конкретний злочин?**
  - перевіряємо відповідний склад + ст. 304.
- **Чи дитина через вік не є суб'єктом злочину?**

- дорослий може бути виконавцем через використання такої особи + 304.

- **Чи наявні ознаки експлуатації людини у ширшій схемі?**
  - додатково перевіряємо ст. 149.

Короткий підсумок

Стаття 302 охоплює **створення або утримання місць розпусти та звідництво**. Кваліфікуючими є, зокрема, мета наживи, організована група, залучення неповнолітнього або малолітнього.

Стаття 303 має дві основні моделі:

втягнення/примушування до проституції

і

сутенерство – забезпечення заняття проституцією іншою особою.

Для дітей діє спеціальне правило: при втягненні неповнолітнього чи малолітнього у проституцію **не потрібно доводити спеціальні способи на кшталт обману, шантажу, уразливого стану чи насильства**.

Стаття 304 охоплює втягнення неповнолітнього:

у протиправну діяльність / пияцтво / жебрацтво / азартні ігри.

ККС ВС у справі № 711/8218/18 підтвердив, що втягнення може полягати навіть у **пропозиції дорослого неповнолітньому вчинити кримінальне правопорушення**, якщо саме цей вплив спонукав його до відповідної поведінки.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

місце/звідництво → 302;

проституція/сутенерство → 303;

дитина + інша протиправна діяльність → 304;

дитина + проституція → спеціальна 303, а не загальна 304.